

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Навчально-науковий Гуманітарний інститут
Кафедра англійської філології і перекладу

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ
з дисципліни **«ВСТУП ДО ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВА»**
за напрямом 6.020303 «Філологія»

Укладач:

канд. філол.н., доц. Сітко А.В.

Конспект лекцій розглянутий та схвалений
на засіданні кафедри англійської філології і
перекладу

Протокол № ____ від «__» ____ 2016 р.

Завідувач кафедри ____ Сидоренко С.І.

ТЕМА 1. Перекладознавство. Основні поняття і терміни

1. Переклад – одна з важливих форм міжкультурних взаємин.
2. Перекладознавство як наукова дисципліна.
3. Значення перекладу для розвитку світової культури.
4. Мета та завдання перекладознавства.

Рекомендована література:

1. Баранов А.Н. Введение в прикладную лингвистику. – М., 2003.
2. Мирам Г. Профессия – переводчик”. – Київ, 1999.
3. Жуков Д. Ми – перекладачі. – Київ, 1998 р.
4. Комиссаров В.Н. Общая теория перевода. – М., 2000.
5. Комісаров В.Н. Современное переводоведение.
6. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу. — Київ, 2003.
7. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад). – Вінниця, 2003.

Переклад — це текст, слово, усне висловлювання, а також літературний твір, перекладені з однієї мови іншою.

Переклад – 1) вид людської діяльності, спрямований на відтворення одиниць МО в МП з метою забезпечення комунікації та інформаційного обміну; 2) процес діяльності перекладача по забезпеченню комунікації між носіями різних мов та обміну інформацією між ними; 3) результат перекладацької творчості, тобто текст перекладу в його усній або письмовій формі; 4) умовна назва перекладознавчих дисциплін.

При перекладі необхідно вирішити два завдання:

- правильно розуміти зміст висловлювання (тексту) мовою оригіналу;
- повністю і точно передати цей зміст засобами мови перекладу.

Крім цього необхідно:

- мати певний запас слів англійської мови, в тому числі спеціальної термінології у певній галузі знань;
- знати граматику англійської мови;
- володіти технікою перекладу і вміти ефективно користуватися словником (знати за формуванням, формальними ознаками, до якої частини мови відноситься незнайоме слово), знати всі особливості побудови словника;
- мати уявлення про галузь знань, до якої відноситься текст, який перекладається.

На думку М.А. Задорожної, переклад є різновидом мовного посередництва, за якого зміст іншомовного тексту відтворюється шляхом складання комунікативно рівноцінного еквівалента до нього.

Під "цілісністю" перекладу слід розуміти єдність форми і змісту на новій мовній основі. Цілісним можна визнати лише такий переклад, який передає мовну інформацію рівноцінними засобами.

Навідміну від переказу переклад повинен передавати не тільки те, що виражено оригіналом, але, і так, як виражено в ньому. Критерієм точності перекладу є тотожність інформації, яка повідомляється різними мовами. Теорія перекладу

встановлює загальні закономірності, які можуть застосовуватися в окремих конкретних випадках шляхом аналізу подібностей і розбіжностей між мовами.

Адекватний переклад – це повноцінний правильний переклад оригінального тексту, за якого його зміст, форма, стилістичні особливості і авторська спрямованість / підтекст відтворюються без спотворення і суттєвих змін. Адекватний переклад завжди є літературним, тобто орієнтованим на літературні норми мови перекладу. **Адекватний переклад** передбачає вичерпну передачу змісту оригіналу і повноцінну функціонально-стилістичну відповідність йому. Іншими словами, адекватний переклад - це єдиний вид перекладу, який відтворює єдність змісту і форми засобами іншої мови.

Багато розмовних виразів англійської мови вимагають використання у перекладі зовсім іншої форми, тобто інших слів і словосполучень для правильної передачі змісту висловлювання. Підстановка словникових відповідників, тобто буквальний переклад, зруйнував би єдність змісту і форми в українському перекладі. Наприклад, "*Help yourself*" ні в якому разі не перекладається "*допоможіть собі*". Як правило, це ввічливе запрошення "*візьміть, будь ласка*", або "*частуйтеся, будь ласка*". Лише така українська форма відповідає змісту висловлювання.

Дослівним вважається переклад, який відтворює структуру іншомовного речення без зміни конструкції і без істотної зміни порядку слів. З граматичної точки зору такий переклад можна назвати "прямим".

e.g. *The first World War had far reaching economic, political and social consequences in all the capitalist countries of the New World.*

Перша світова війна мала далекосяжні економічні, політичні та соціальні наслідки у всіх капіталістичних країнах Нового світу.

Оскільки як у смисловому, так і в стилістичному відношенні такий переклад відповідає усім вимогам, його можна вважати адекватним.

Буквальний переклад вперше знайшов відображення у Л.С. Бархударова як переклад, здійснений на нижчому рівні ніж той, який достатній для передачі незмінного плану змісту при дотриманні норм мови, на яку перекладають.

Оскільки можна встановити шість мовних рівнів (*рівень фонем, морфем, слова, словосполучення, речення і всього тексту*), то і в процесі перекладу варто орієнтуватися на необхідний у даному випадку рівень. Власні імена і географічні назви допускають переклад на рівні фонем і морфем. Те ж саме можна сказати і про багато термінів та реалій, які ввійшли в українську мову шляхом безперекладного запозичення, наприклад: *Liverpool* - *Ліверпуль*; *Churchill* - *Черчіль*; *speaker* - *спікер*. Все це випадки транскрибованого перекладу, виконаного по фонемно. Слово «*one – side – ness*» – «*одно – сторон – ність*» перекладено, наприклад, поморфемно.

Не можна застосовувати поморфемний переклад у тих випадках, коли необхідний переклад на рівні слова. Так, наприклад, незважаючи на подібність морфем, "*milk sop*" зовсім не означав "*молоко сос*", а "*безхарактерна, легкодуха людина*", "*розмазня*", "*баба*" (*молоко сос* - *greenhorn*). *High school* - не вища, а "*середня школа*", "*public house*" - не "*публічний дім*", а "*пивна*". Буквальний переклад таких і їм подібних слів призвів би до перекручення змісту.

Вільним вважається переклад, який не вимагає адекватної передачі стилю оригіналу (*наприклад, переклад старовинних текстів з інформаційною метою*). Вільним є також прозаїчний переклад віршованих творів. У вільному перекладі дозволяється скорочувати оригінал, опускати другорядні деталі.

Мова перекладу – це та мова, якою здійснюється переклад.

Фонові знання (фонові інформація) – це додаткові екстралінгвістичні наукові, культурні, етнічні та ін. знання, що здатні покращити переклад, допомогти перекладачу більш точно і правильно відтворити оригінальний твір. Першим на необхідність залучення фонових знань при перекладі звернув увагу англійський філософ і перекладач Роджер Бекон (XIII століття).

Екстралінгвістична ситуація – це фрагмент реального світу, який оточує мовця, і є одним із засобів уточнення значення неоднозначних повідомлень.

Контекст – це фрагмент мовлення або тексту, у якому вжито певну мовну одиницю. Контекст вважають основним засобом уточнення значення даної мовної одиниці.

Еквівалентність / відповідність – відношення повної або часткової відповідності певної мовної одиниці МО до одиниці МП. Традиційно у світовому перекладознавстві розрізняють повну еквівалентність (мовна одиниця МО повністю тотожна певній одиниці МП за семантичним обсягом, стилістичною приналежністю, сполучуваністю тощо) і часткову еквівалентність (коли певна мовна одиниця МО не є тотожною певній одиниці МП за семантичним обсягом і / або стилістичною приналежністю, сполучуваністю тощо).

У вітчизняному перекладознавстві дослідники розрізняють відношення еквівалентності, тобто тотожності, та відповідності (за яких мовній одиниці МО відповідає мовна одиниця МП іншого рівня, наприклад, слову відповідає словосполучення, речення і т. ін.).

Одиниця перекладу – найменша мовна одиниця мови оригіналу, яка має еквівалент у мові перекладу.

ТЕМА 2. Історичні аспекти перекладознавства. Історія зарубіжного перекладу

1. Переклад у стародавньому світі.
- 1.2. Переклад у середні віки.
- 1.3. Переклад у добу Відродження.
- 1.4. Переклад у добу класицизму, романтизму та постромантизму.
- 1.5. Переклад у XX столітті.

Рекомендована література:

1. Венути Лоренс. Нация// Переводчик-невидимка. – пер. с англ. Т. Венедиктовой (Venuti L. The Translator's Invisibility: A History of Translation. – L.: Routledge, 1995).
2. О разных методах перевода : лекция / Ф. Шлейермахер // Вестн. Моск. ун-та. Сер. 9, Филология. – 2000. – № 2. – С. 127-145

3. Полонская К.П. Хрестоматия по ранней римской литературе / К.П. Полонская, Л.П. Поняева. – М., 1984.
4. Царькова Л.А. Доле Этьенн //Культура Возрождения. –Энциклопедия. – Том 1. – М., 2007.

Переклад завше відігравав особливу роль у розвитку світової культури. Ф. Ніцше заявляє рішуче: "Міру відчуття історії тією чи іншою епохою можна виміряти по тому, як в цю епоху перекладають тексти, та по тому, як ця епоха намагається зробити своїм здобутком попередні часи та книги минулих епох". Переклад з'явився одразу після народження писемності.

Найдавніша форма письма – шумерський клинопис – виникла в Месопотамії. Такі письмові знаки постали ще чотири з половиною тисячоліть тому у формі текстів на двох і трьох мовах, виконаних на глиняних табличках, знайдених під час археологічних розкопок. Саме старовавілонські таблички релігійного змісту, написані шумерською та аккадською мовами, – найдревніші свідки перекладацької діяльності. Найдревніше зображення перекладача – на давньоєгипетському барельєфі – відноситься до III тис. до н.е. До речі, перший перекладач, якого знаємо за іменем, також єгиптянин. Це Анхурмес, верховний жрець в Тинісі (XIV ст. до н.е.).

В перекладацькій діяльності в Шумері велику роль відіграли школи е-дуба" (тобто "дім табличок"), які почали діяти з III тис. до н.е. Кожен писець мав володіти й відповідно перекладати двома мовами – шумерською та аккадською. Формування аккадської літератури Вавилону відбулося значним чином завдяки перекладам шумерських текстів. Вважається також, що знаменита "Поема про Гільгамеша" має шумерське походження.

Греко-римська антична епоха стала власне першою істотно відчутною епохою перекладу. Вже формуються перші перекладацькі концепції, наукова та практична вартість яких актуальна і сьогодні. Римляни активно перекладають з грецької наявні літературні твори. Саме завдяки перекладу Рим зміг досягнути для себе найбагатше культурне надбання стародавньої Греції і долучитися до нього. У 240 році до н.е. грецький раб Лівій Андронік створив латинську версію Одиссеї і тим самим відкрив суворим римлянам ворота до скарбниці грецької літератури. Внаслідок цього переклад у Римі розцвів. Та й великі римські послідовники оратори – Теренцій, Цицерон, Горацій, Вергілій – усі були блискучими перекладачами.

В II-III ст. до н. е. в царині перекладу відомими особистостями виступають Квінт Енній, який творчо використав спадок трагедій Евріпіда, Тит Макцій Плавт, який будував свої комедії на основі грецьких Публій Теренцій Афр, який переклав з грецької близько 100 комедій. Найвидатнішим перекладачем класичного періоду був Цицерон (106-43 роки до Р. Хр.). Він запропонував концепцію "емуляції", конкуруючого відтворення. Його теоретичні роздуми про переклад пронизані патріотичною самосвідомістю. Він застерігає від "рабського наслідування". Цицерон вимагає не дослівного перекладу, а передачі головної суті оригіналу, хоча водночас він домагається якнайточнішої передачі філософських термінів з грецької мови, найперше промов Есхіна та Демосфена. Проте один із наступників Цицерона – філолог I століття н.е. Квінтіліон – відійшов від його настанов у бік "суперництва",

змагання з автором оригіналу, поклавши тим самим початок тенденції так званого вільного перекладу.

Цій суто римській традиції протиставляє свої погляди автор, який увійшов в історію перекладу під ім'ям Ієроніма Стридонського (св. Ієроніма), і вважається перекладачем першої визнаної автентичної латинської версії Біблії (400 р.н.е.).

Античний світ поступово згасає і настає європейський період. Після того, як у Багдаді в IX-X ст. вчені переклали арабською мовою низку наукових та філософських творів давньогрецьких авторів, вже в XII ст. ці праці перекладалися латиною в іспанському місті Толедо. В XIII ст. латина замінюється іспанською мовою. Головна увага звертається на переклади в царині математики, медицини, астрономії, астрології. На жаль, Європа залишається порівняно бідною на власні наукові здобутки. Проте, користуючись підтримкою церкви та збагачуючи латинську культуру знаннями інших народів, перекладачі започатковують в XIII ст. за підтримки короля Альфонсо X власну культурну традицію. "Толедській школі" належить видатна роль в ознайомленні середньовічної Європи з науковими та філософськими досягненнями попередніх цивілізацій. Перекладачі Толедо суттєво вплинули на формування західноєвропейського наукового світогляду. Саме завдяки Аверроєсу та Авіценні Європа відкрила для себе Аристотеля та Платона. Все це створювало підґрунтя для заснування тут перших університетів.

Разом з тим християнство принесло із собою Святе письмо, яке вимагало нових підходів. Святе письмо базувалося на шануванні Слова як окремої частки, котра єднає людину з Богом. Таке середньовічне сприйняття тексту дає ключ до розуміння середньовічної теорії перекладу. В центрі таких уявлень – іконічна природа слова, тобто слово виступає як образ предмета, до того ж між ними існує нерозривний зв'язок. По суті, це теза філософії неоплатонізму. Тому переклад на практиці передбачав обов'язковий вибір іконічного знаку, але вже іншою мовою. Звідси бере початок "буквальний переклад" в Європі. Такий підхід став особливо характерним для перекладу тексту Біблії. Ще в IVст. н.е. одним із перших варіантів був переклад Біблії готською мовою, здійснений вестготським монахом Вульфілою. Для нього він спершу розробив готський алфавіт. Переклад був дослівним, хоча автор намагається застосовувати транскрипцію та калькування у випадках, коли перекладається слово, яке відсутнє в готській мові. Дороговказом слугувала доктрина християнства, тому незрозумілість змісту вважалася навіть позитивним явищем, оскільки підсилювала містичність релігійного почуття. Водночас подібна практика дослівного перекладу приводила до безпосереднього запозичення латинських та грецьких граматичних структур, які засвоювалися мовою перекладу. Ці перекладацькі засади використовувалися і для наступних перекладів Біблії в Середньовіччі.

Починаючи з XII-XIII ст., збільшується також частина світських перекладів. Завдяки перекладам поширюється рицарський роман в Англії, Іспанії, Італії, Німеччині, Норвегії, насамперед перекази французьких рицарських романів. Особливо популярним став старофранцузький епос "Пісня про Роланда". Разом з тим формуються засади усного перекладу. Міняється соціальна думка: якщо спершу вважалося, що це диявольське заняття і носії

іншої мовисприймалися як неповноцінні, то завдяки наростанню дипломатичних контактів між державами, перекладач стає офіційною посадовою особою та отримує державне визнання. В XIII ст. юрист Петрус де Боско домагається заснування в Парижі спеціальної Вищої школи усних перекладачів зі східних мов та пропонує в посланні до Філіпа IV орієнтовну програму навчання. Таким чином переклад стає своєрідною зброєю в експансії європейської культури на Схід.

Німеччині перші пам'ятки перекладу з'являються у VIII ст., які можна вважати й першими пам'ятками письма древньовірхньонімецькою мовою. Це "Отче наш" та "Символ віри", "Ісідор" (переклад трактату Ісідора Севільського "Про істинну віру"), в IX ст. "Татіан" (переклад євангельської гармонії Татіана з грецької через латинь німецькою мовою). Тут слід згадати й твори "Геліанд" та "Отфрид". На X ст. припадає перекладацька діяльність Ноткера Губатого, або Німецького (950-1022), який керував монастирською школою в монастирі Санкт Галлен. Це був, по суті, один з найбільших центрів перекладу того часу.

Сам Ноткер переклав "Риторику" й "Категорії" Аристотеля, "Шлюб Філології та Меркурія" Марціона Кацелли, "Втіха філософією" Боеція, "Буколики" Вергілія, псалми і т.п. Хоча в цілому Ноткер користується буквальним перекладом, він все ж рідко послуговується транслітерацією, застосовуючи активно словотвір шляхом калькування і конверсії. На прикладі перекладів Ноткера бачимо, якою великою могла бути роль перекладу в розвитку словникового запасу мови (наприклад: якщо словниковий запас слів "Татіана" складає 2300 слів, то в Ноткера це вже 7000 слів).

В XII – XIII ст. В Європі стають популярними світські тексти. Не стала винятком і Німеччина, де особливу популярність набули лицарські романи і джерелом тут слугують найперше французькі твори. Як зразки перекладів їх німецькою мовою слугують переклади романів "Парцифаль" Вольфрама фон Ешенбаха, "Ерек" та "Івейн" Гартмана фон Ауе. Важливою віхою в перекладацькій діяльності того часу став переклад популярного в Європі старофранцузького епосу "Пісня Роланда" середньовірхньонімецькою мовою.

На Сході в середні віки також спостерігається розквіт перекладацької діяльності. В арабському світі він припадає на VIII-XIII ст., тобто в епоху поширення ісламу. Оскільки мусульманська філософія спирається на грецьку філософію, насамперед, Аристотеля, то й відповідними стають об'єкти перекладу. Виникають могутні перекладацькі центри в Ірані, Сирії. Ще більшу активність проявляють перекладачі Індії. Робляться переклади більше, ніж на 300 мов, насамперед із санскриту.

Яскравими стали перекладацькі традиції в Кореї (з китайської та на китайську мову), в Тибеті (як правило, в монастирях), в Монголії. Слабшими ці традиції виявилися в Китаї через його історичну та культурну самодостатність у цьому регіоні. Таким чином, аж до XX ст. в Китаї практично нічого не перекладалося. Подібне стосується також середньовічної Японії.

З появою перших університетів у Європі XII-XIII ст. виникають нові перекладацькі центри та їх особливості (Болонья, Париж, Оксфорд, Валенсія і т.д.). Латинь стає мовою університетської освіти та науки. Обоожнювання та пієтет перед релігійними текстами переростає в інтерес до їх змісту. З'являються перші теоретичні узагальнення, наприклад, погляди Роджера

Бекона (XIII ст.) в його творі "Opusmaius", де він зазначає, що в перекладі неможливо все передати, бо мови різні та своєрідні, тому він закликає перекладачів удосконалювати свої знання іноземних мов.

Відроджується зацікавлення до античних творів, насамперед, Вергілія, Тита Лівія, Саллюстія. Перекладаються твори передової на той час італійської літератури, насамперед, Данте, Петрарка, Боккаччо. Можна відзначити навіть перші спроби перекладу фахових мов. Наприклад, каталонський перекладач Феррара Сайоль (XV ст.), перекладаючи працю Палладія "Про сільське господарство", пише у вступі про переклад спеціальних термінів, закликаючи до точної передачі змісту адекватними засобами рідної мови. Подібну позицію відстоювали француз Іюхим дю Белле, перекладач Платона теж француз Ет'єн Доле. Останньому належить трактат "Про спосіб добре перекладати з однієї мови на іншу" (1450).

Дотримуватися норм рідної мови в процесі перекладу вимагає німець Гайнріх Штайнгефель, перекладач Езона та Боккаччо. Разом з тим не щезає традиція культурної адаптації. Так, німецький перекладач XV ст. Альбрехт фон Айб, перекладаючи комедії Плавта, вносить німецький антураж та навіть міняє імена дійових осіб.

Консервативну позицію займає в цей час церква, домагаючись чистоти, незмінності канонів і традицій. Стосовно перекладу спостерігаються вимоги буквального перекладу. Хто не був згоден з такою практикою, був нещадно караний. Така доля спіткала згадуваного перекладача, вченого, гуманіста Ет'єна Доле. Лише за одне неканонічне тлумачення однієї репліки Сократа він був засуджений на кару смерті й був спалений на вогні інквізиції в 1546 році. Переклад Біблії в той час забороняється, насамперед на народну мову, але подібні утиски не могли не зазнати спротиву.

Найяскравішою постаттю в цей період трансформації Європи виступає німецький священик, доктор теології Мартін Лютер (1483-1546), який запропонував принципово новий переклад Святого Письма, спираючись на древнєврейський та грецький оригінали, як і на наявні латинські версії. Цей новий переклад Біблії став головною опорою Реформації християнської церкви. Творчий метод Мартіна Лютера можна охопити його ж формулою: "remteneverssequentur" ("схопи суть, тоді слова самі прийдуть слідом"). В своєму "Посланні про переклад" (1530) він захищає свої позиції багатьма прикладами та доводами перед критиками, які закидали йому вільний переклад. Трагічно склалася доля Вільяма Тіндля, учня й вірного послідовника Лютера, який переклав Біблію англійською мовою, орієнтуючись на принципи свого вчителя. Але за наказом Карла V його схопили та спалили на вогнищі. Проте новітні ідеї було вже неможливо зупинити.

Починаючи з XVII ст. в європейських літературах домінують принципи, згідно з якими текст має відповідати нормам класицизму, де зміст та форма були в єдності. Щоправда, нерідко для перекладу використовується норма-посередник, як правило, сильна своїми літературними традиціями та поширеністю французька мова. Кількість перекладів зросла в епоху **бароко**, яке посилювало орнаментування тексту. Класиками німецького перекладу та перекладознавства цього періоду став М. Опіц (Martin Opitz: 1597-1639) та Ю.Г. Шоттель (Justus Georg Schottel: 1612-1676). Проаналізувавши ступінь розвитку

письмових норм, М.Опіц заявляв, що німецька мова вже стала повновартісною літературною мовою; вона нічим не поступається в поетичному та ораторському стилях іншим мовам. Метою перекладу для Шоттеля було "онімечення" змісту за рахунок багатих власних мовних засобів вираження. Він сформулював чіткі граматичні та стилістичні правила, які вже більше не перебували "в прокрустовому ложі" латинської мови. Поряд з тим Шоттель зберігав за перекладом мовнозбагачуючу функцію. Володіння гарним мовним "арсеналом" призводило до певного декорування тексту. 18 ст. було століттям протиборства трьох контрастних підходів: тенденції до буквального, до вільного та адекватного перекладів.

Класицизм поставив вимоги єдності місця, часу та стилю. Все, що не вкладалося в рамки класичних прописів, нехтувалося: відкидалося або прикрашалося. У таких "прикрашених перекладах" не знаходило місця все, що могло не сподобатися читачам і в той же час додавалося дещо нове на догоду читачам. Так, у 1714 р. французький перекладач У. деляМотт Юдар (1672-1731) здійснив вірцевий зразок такого перекладу, суттєво переробивши "Іліаду" Гомера. 24 пісні поеми він спростив до десяти (!), викинувши "нудні" описи битв, багаті гомерівські епітети та "облагородивши" персонажів давньогрецького епосу в дусі класичних трагедій Корнеля та Расіна. Подібні переклади, проте без достатнього теоретичного обґрунтування, епізодично з'являлися в німецькій літературі. НацейчасуНімеччиніутворилисяперекладознавчішколиБрайтінгера (JohannJacobBreitinger: 1701-1776) та Готтшеда (JohannCristophGottsched: 1700-1766) вЛайпцігу. Спільнимирисамидляних буларационалістська (rationalistisch) концепціямови, заякоюдлярізних мов властивазагальна, протенеповнаперекладність. Основною

відмінністюміжнимибулирізніспособиподоланнямовноїспецифіки. ДляГоттшеда, якийсповідувавкласичніканоникласицизму, переклади булидобримилишетоді, коливонивідповідалинормамнормативноїпоетики. Приїхневідповідностіперекладачмавзавданняпокращити ригінал, скоротившитвірнастільки, щобтойміжувійти в національнулітературу "безшвів". ПринципиГоттшеда, запозиченіу Г.Вентцкі, підтрималиперекладачіКрюгер, ЛаубтаЙ.Шлегель, які намагалисязастосуватидіалектизми. ПросвітительБрайтінгєрвїдстоював, однак, обов'язокперекладача "невїдступативїдоригїналунї увираженнїдумок, нїзаформою" [Koller 1992: 67]. Томувїннамагався вїдтворитимовнї "Idiotismen" (якспецифічнїсловата синтагмїїдіо-матичногохарактеру, такїсубстантивацию, словоскладаннята партиципи) длярозширенняможливостейнїмецькоїмови.

ЧасПросвітництвапосиливвимогидоадекватностїперекладу, сформульованїанглїйськимиперекладознавцямиА.Ф.ТайтлеромтаДж.Кемпбелло м. Саметодїбулорїшучевїдкинутаеорїюїпрактику класицистськихперекладів. ВпершучергуосновназаслугавНімеччинї належалаблискучомуполемїстуЛессїнгу (1729-1781), якийвїдкинув засилляфранцузькоїперекладноїдрами, проповідуючистиль безприкрас. Йогоучень, нїмецькийпросвітниктафілософЙ.Ф. Гердер(JohannGottfriedHerder: 1744-1803), який, вїдвідавши багато країн, бувівУкраїні, депереклавнїмецькоюукраїнськіпісні (1778/79),

проводив послідовну боротьбу як проти буквального, так і необмежено-вільного перекладу. Він вимагав відтворювати у перекладах форми та барви чужоземного оригіналу: "Ми хочемо бачити Гомера таким, яким він є". Його рішуча критика цих течій згодом знайшла підтримку Гете та Шиллера.

Романтизм відкрив розуміння особистості як національної індивідуальності, що мала знайти своє самовираження в творчості (у т.ч. у перекладній). Це мало свої підстави, які сформулювали філософи того часу. Німецький філософ В.Гумбольдт підкреслював, що перекладач має послуговуватися і раціоналістичним аналізом словника, синтаксису та ритміки художнього твору, і інтуїтивно проникати в глибини оригіналу. Теоретичні міркування Гумбольдта мали свій вияв у практиці художнього перекладу Німеччини наприкінці XVIII – на початку XIX століття. Романтична школа Шлегеля змінила попередній підхід, протидіючи традиціям просвітництва (у т.ч. перекладам Фосса). Переклади творів Шекспіра, що належать романтику Августу В. Шлегелю, досі вважаються взірцевими, хоча мають деякі романтичні акценти та текстові зміни. У 1813 р. Перекладознавчі набутки часів романтизму узагальнив у своєму трактаті Фрідріх Шлайєрмахер, перекладач Платона, який протиставив один одному методи "відчуження" та "онімічення". Саме для поетичних та філософських текстів, на його думку, оптимальними мали бути методи "відчуження". У цьому дусі Й.В.Гете (1749-1832) перекладав з Оссіана, Корнеля, Дідро, Вольтера, Расіна, Б.Челліні, Байрона та ін. Й.Ф.Шиллер (1759-1805) романтично відтворював трагедії "Іфігенія" Евріпіда, "Макбет" Шекспіра.

ТЕМА 3. Історія вітчизняного перекладу

1. Переклад на теренах Київської Русі.
- 1.2. Переклад у Росії.
- 1.3. Переклад на Україні у XIX столітті.
- 1.4. Переклад на Україні у XX столітті.

Рекомендована література:

1. Москаленко М.Н. Тисячоліття: Переклад у державі слова. Поетичний переклад в Україні-Русі. – К. : Дніпро, 1995.
2. Синицына Н.В. Максим Грек. — М., 2008. (Жизнь замечательных людей).
3. Baker M. In other Words : A Course Book on Translation . – London, Routledge, 1992.
4. Lefevere A. Translation/ History/ Culture. – New York and London : Routledge, 1992.

Саме барочний переклад релігійних, а згодом і світських текстів зазнав особливого розвитку на Україні. Спочатку центр перекладацької діяльності знаходився в Острозькій академії. Лаврентій Зизаній у своєму "Катехизису" (1626) використовував елементи "от волхвов еллинских" та переклав із

грецької "Апокаліпсис" А.Кессалійського (1625). Вільні інтерпретації пропонували перекладачі Клірик Острозький (молодий М. Смотрицький), В. Кулик, які перекладали тогочасні шедеври, у т.ч. фрагменти Петрарки, "Звільнений Єрусалим" Торквато Тассо та "Декамерон" Бокаччо. В першій третині 17 ст. З'явилися вільні барочні переклади з грецької (Д.Наливайко) та латині (Д. Сакович переклав Сенеку).

Завдяки національному відродженню України та національновизвольній боротьбі нового розквіту зазнав український переклад того часу, центр якого знаходився в Києво-Могилянській Академії (1632). Наприкінці 17 ст. І.Величковський (?-1701), майстер акровіршів, переклав латиномовні епіграми англійця Дж.Оуена. Такі провідні діячі академії, як Д.Туптало (1651-1701?); І.Максимович (1651-1711); "професор риторики і піітики" Теофан Прокопович (1681-1736), який став чільним церковним діячем Москви, здійснили найвідоміші церковнослов'янські переклади того часу, побіжно застосовуючи українські елементи. Крім того, С.Полоцький (1629-1680) та Д.Туптало перекладали польських авторів (у т.ч. "Псалми" Кохановського). Т. Прокопович вправно відтворив силабічними рядками Давидові Псалми, Овідія, Марціала, Скалігера та ін. Перекладачі часів українського бароко (як їх німецькі колеги) відстоювали мовнозбагачуючу функцію перекладу.

У Росії великого поширення художній переклад набув у період класицизму та Просвітництва – другій третині XVIII століття. Властивою рисою цього перекладу було класичне намагання відтворити смисл перекладних творів, що часто призводило до їх вільної інтерпретації (Ломоносов, Сумароков, Тредяковський). Спираючись на авторитетну думку М.В. Ломоносова (1711-1765), який перекладав греків і римлян: ("Потужне красномовство Ціцеронове, пишна Вергілієва поважність, Овідієве приємне вітійство не втрачають своєї вартості для російської мови"). "Найвизначніші письменники того часу віддають багато сил перекладу поезії, прози й драматичних творів. Перекладач лірики Анакреона і Горація Антіох Кантемір (1708-1744) прагнув збагатити через переклади російську літературну мову.

В.К. Тредяковський (1703-1768), який перекладав з латинської, французької, німецької та італійської мов, сформулював високі вимоги до перекладачів, закликаючи їх дбайливо ставитися до оригіналів і відтворювати їх, як ми тепер сказали б, у єдності змісту та форми. В афористичній формі вимоги до перекладу висловив у своїй "Епістолі про російську мову".

Український переклад у межах тогочасної Російської імперії не мав перспектив. Св.Паїсій Величковський зробив еквівалентні еклезійні переклади на церковнослов'янську. Г.С.Сковорода (1722-1794) у своїх перекладах з латині (Овідій, Горацій) послуговувався при ретельному відтворенні ритмічної сапфічної строфи оригіналу вільним смисловим перекладом, який в умовах імперії ставав завдяки численним "книжним" церковнослов'янським все подібнішим до мови Тредяковського й Хераскова. На противагу зросійщеним формам, у грекокатолицькому Почаєві з'явився "Почаївський Богогласник" (1791), де невідомі перекладачі-монахи

помістили велику кількість "живих" народних українських перекладів з польських релігійних пісень ("Дивная новина"; "Нова радість світу ся з'явила").

Романтизм, спрямований на відкриття через переклад самобутності іншомовних культур для утвердження культури власного народу, загалом посилив тенденції до вільної інтерпретації тогочасного перекладного тексту (див. Переклади росіян В.О. Жуковського, О.Пушкіна та ін., українців І.Котляревського та П.Гулака-Артемовського та ін.).

Найвизначнішим майстром російського романтичного перекладу першої половини ХІХ століття, що відбився на українському, став В.О. Жуковський (1783-1852), який, крім першого російського перекладу "Одісеї" Гомера та віршів Байрона, ще відтворив твори Ф.Шиллера, Й.В.Гете, переказав у віршах деякі казки Перро та братів Грімм. Сформулювавши свій принцип: "Перекладач у прозі раб, а в поезії – суперник", В.А.Жуковський допускав певну вільність при смисловому відтворенні оригіналу, хоча у кращих своїх перекладах (зокрема, у баладах Шиллера та Гете) він зумів поєднати високу поетичність з великою близькістю до оригіналу. Іншим алановитим перекладачем того часу був М.І.Гнедич (1784-1833), який протягом двадцяти років перекладаючи "Іліаду" Гомера, відмовився (на противагу Жуковському) від вільного перекладу. О.С.Пушкін(1799-1837), який здійснив нечисленні, проте блискучі переклади: із французької мови "Песни западных славян", переклад "Гузля" П. Меріме, балад А. Міцкевича тощо, у своїх судженнях про переклад вимагав смислової вірності та збереження своєрідності оригіналу, тобто адекватності перекладу.

Декілька блискучих, проте специфічних перекладів із німецької мови, зробив М.Ю. Лермонтов(1814-1841): "Горные вершины" (з Гете), "На севере диком..." (з Гайне). Лермонтов, максимально наближався до оригіналу, вносив нові деталі та змінював віршову форму, можливо, певним чином для епатажу читачів. Зразком такого перекладу є "На севере диком", де дієвими особами виступають Сосна (в оригіналі : дерево чоловічого роду!) та Пальма.

В Україні кінця 18 ст. – початку 19 ст., яка стала складовою Російської імперії, посилювався вплив російської культури, що призвів до "зросійщення", тобто русифікації вищих верств українського суспільства. Через занепад слов'яно-української літературної мови середні верстви України використали народне просторіччя з "підлим стилем і бурлескною формою" (М. Зеров). Це мало наслідком певну специфіку тогочасного романтичного українського перекладу, який часто позначають терміном "котляревщина", чи одомашнення в перекладі (І.П.Котляревський, П.Гулак-Артемовський, Є.Гребінка, М. Старицький, Ю.Федькович та ін.). Цей переклад пройшов два етапи.

Л.Боровиковський (1806-1889) здійснив вільний переклад "Світлани" Жуковського (під назвою "Маруся"), А. Метлинський, який перекладав із німецької та французької, більше прославився перекладом поезії А. Міцкевича "Морлак у Венеції", яка була, в свою чергу, перекладом одного з віршів циклу "Гузля" П. Меріме, тощо. Є. Гребінка (1812-1848) зробив вільний переклад "Полтави" О.Пушкіна (1831). Г.Квітка-Основ'яненко

(1778-1843) написав у 1833 р. першу прозову травестію "Салдатський партрет", що була вільним поєднанням двох греко-римських анекдотів. У Ю.Федьковича (1832-1888), вільного перекладача німецької та австрійської поезії, збереглося романтичне зближення до народних традицій. Це особливо спостерігалось в його перекладі шекспірівської "Taming of the shrewd: Приборкання непокірної" – "Як козам роги вправляли". За романтичною традицією поети скорочують або розширюють тексти, "одомашнюючи" переклади від національної своєрідності оригіналів.

На 2-му етапі – у 40–50-ті роки XIX ст. Т.Г.Шевченко (1814-1861) істотно збагатив український художній переклад циклом "Давидові псалми", фрагментами з Осії, Ісайї, Іезікіїля, де він, узявши за основу слов'янську версію Кирила і Методія, поєднав дбайливий переклад окремих фрагментів текстів із романтичним переспівом інших фрагментів. При цьому, зберігаючи образну систему оригіналів, поет надав їм нове ідейне звучання, зумовлене демократичним світоглядом: "Єрусалимом був для нього Київ". Не менш оригінально – як драматичний монолог – Т.Г. Шевченко перекладав уривки зі "Слова о полку Ігоревім". М.П.Старицький (1840-1904) досить удало (проте хореем замість ямбу) відтворив монолог із "Гамлета" Шекспіра, переклав у романтичному дусі сербські балади і поезії Гайне, Байрона і Міцкев створивши й інші твори Лермонтова, Пушкіна та Некрасова (1860-ті рр.), при цьому чимало неологізмів та виробивши чіткий стиль.

Першим професійним перекладачем України 19 ст. став, однак, Пантелеймон Куліш (1819-1897). Саме він, демонструючи "пасіонарний прояв особистості митця" (І.Франко), переклав за пізніми німецькими романтичними традиціями (з униканням парафраз, звільнившись від "бурлескної котляревщини", проте з багатьма метафорами і високими стилістичними новотворами, що несли "присмак очужинення") 15 найкращих драм Шекспіра (у т.ч. "Гамлет, принц Данський", 1899), поему Байрона та вірші Гете, Шиллера та Гайне, а також "Псалтир" (1879) і разом із І. Пулюєм та І.Нечуй-Левицьким "Біблію". П.Кулішу вдалося сформувати унікальну перекладацьку мову, де для передачі внутрішньої драматичності оригіналу органічно поєднувалися вигранений перекладачем високий та розмовний стилі (за рахунок ужитку біблеїзмів, русизмів, полонізмів, церковнослов'янських, староукраїнських та розмовних і діалектних слів). Високий стиль (за рахунок застосування відповідного синтаксису та церковнослов'янізмів) знайде своє оптимальне вираження у перекладі "Біблії".

На другу половину 19 ст., яка започатковує період критичного реалізму, припадає творчість геніїв українського народу, що, на противагу романтичним сюжетам попередників, відбирали актуальні на той час ідейно-спрямовані твори. У такий спосіб Т.Г. Шевченко, І.Я. Франко, Л.Українка, П.Грабовський та ін. уславилися своїми перекладами, що мали націєтворчий, виховний і політичний характер.

З 1873/74 рр. – часу навчання в гімназії в Західній (Австрійській) Україні розгортається перекладацька творчість чільника народництва, великого поета і вченого І.Я. Франка (1856-1916) – автора численних перекладів з понад 20 мов світу. Франко, крім першої частини "Фауста" Гете, переклав

багато творів Пушкіна, Лермонтова, Некрасова, Міцкевича, "Мертві душі" Гоголя, політичну лірику Гайне, 12 сонетів Шекспіра, чимало балад і народних пісень західноєвропейських народів (у т.ч. Іспанські романсеро), численні твори античних авторів (Гомера, Софокла, Аристофана, Овідія).

Бажаючи ознайомити українських читачів з багатьма літературами й десятків авторів, Франко подеколи вдавався у своїй колосальній праці до неримованого перекладу чи до переспівів. Навіть улюблений твір українських дітей – "Лис Микита" – був переробкою писаною гекзаметрами поеми Гете "Der Reineke Fuchs", яка в свою чергу походить із перекладу Готшеда з нідерландської поеми 15 ст. Саме І.Я. Франко, ґрунтуючись на досягненнях тогочасної філології та літературознавства, своїми рецензіями та розвідками 1880-х рр. започаткував українське перекладознавство. Він був автором глибокої наукової розвідки "Каменярі. (Український текст і польський переклад. Дещо про Штуку Перекладання)" (1911), в якій піддав критичному розглядові польський переклад його славнозвісного твору "Каменярі". У цій статті Франко виступив за повноцінний художній переклад, який відтворював би оригінал в органічній єдності його стилістичної форми і змісту (щодо авторського задуму). Він обґрунтував інтерпретаційно-стилістичну методику перекладознавчого аналізу як зіставлення оригіналу, його семантико-стилістичних деталей та перекладу й оцінки останнього (у т.ч. із урахуванням кількісних підрахунків). В інших літературно-критичних статтях Франка міститься чимало інших влучних висловлювань про специфіку художнього перекладу, особливо його вірність.

У гуртку "Плеяда" (1888: О.Пчілка, М.Косач, М.Славинський, І. Стешенко, В.Самійленко, О.Лотоцький та ін.) виділилася під наглядом матері О.Пчілки племінниця М.Костомарова Леся Українка чи Л.П.Косач-Квітка (1871-1913), яка ще в 1885 р. разом із братом М.Косачем переклала "Вечорниці на хуторі під Диканькою". Поетеса стала відомою в історії українського художнього перекладу 1880-х рр. своєю працею над десятками ліричних поезій Гайне, уривками з творів Гомера, Данте, Байрона, росіянина С.Надсона та ін.

Своєю майстерністю виділяються її "культуртрегерські" (М.Стріха) переспіви ліричних пісень Давнього Сходу (Давні Індія, Єгипет, Іран, Вавилон, Ассирія) та гімни з давньоіндійських книг "Ріг-Веди", стилізовано (то народнопісенною формою, то урочистим гекзаметром) відтворені для підручника з "Стародавньої історії східних народів" (1918) за французькими та німецькими науковими перекладами. Крім того, поетеса здійснила еквівалентні прозові переклади декількох драм Г. Гауптмана, М. Метерлінка, російської прози Тургенєва, Гоголя й Горького, німецької та французької прози. У 1892 р. Леся Українка (разом із М. Славинським) випустила чи не першу книжку перекладів чужомовної поезії, видану українською мовою – "Книгу пісень" Г. Гайне.

П.А. Грабовський (1864-1902), талановитий версифікатор, виступив автором великої кількості поетичних перекладів – 280 авторів із 27 літератур переважно Західної Європи та Америки. Перебуваючи на 20річному сибірському засланні, він мав випадковий добір віршів, проте намагався "

подавати нашій громаді все, що може бути для неї цікавим". Це: Бернс, Т.Моор, Шеллі, Лонгфелло, Гайне, Уланд, Фрайліграт, Бодлер, Петефі, Ю.Словацький, а також поети тодішньої Російської імперії (К.Рилєєв, М.Некрасов та ін.). Значну частину своїх перекладів Грабовський виконував за допомогою російських підрядників, які готували для нього товариші – політичні засланці. Незважаючи на це, кращі переклади П. Грабовського (як, наприклад, поема Байрона "Шільйонський в'язень") є визначними художніми творами, які дають чітке уявлення про оригінали.

Перша світова війна та жовтневий переворот 1917 р. мали наслідком появу СРСР. Спроба залучення багатомільйонних мас трудящих до здобутків світової культури "як комуністичної освіти трудящих" на початках СРСР сприяла тому, що вже в 1918 році за ініціативою М. Горького було організовано видавництво "Всемирная литература", покликане дати радянському читачеві у перекладах найвизначніші твори світової літератури від античності до початку XX століття. До 1925 року це видавництво опублікувало близько 200 книг західноєвропейських та американських письменників, пам'ятників епосу народів Сходу та ін. Пізніше видання перекладів творів зарубіжної літератури та літератури народів СРСР здійснювали інші видавництва Москви, Ленінграда (російською мовою), союзних республік (мовами народів СРСР). Подібний розмах перекладацької роботи в Радянському Союзі вимагав організації підготовки кадрів перекладачів (у т.ч. і для України). Тому вже у 1919 р. при видавництві "Всемирная литература" почала працювати студія художнього перекладу, для якої в 1920 році було видано колективну працю "Принципи художнього перекладу".

Пізніші дискусії 1930-х рр. засвідчили коливання перекладів від довільності (волютаризму перекладача) до технологічної точності (Ланн, Шенгелі). За резолюцією ЦК РКП від листопада 1917 р., підготовленою В.І.Леніним, українська мова мала стати "знаряддя комуністичної освіти трудових мас", у т.ч. у межах суверенної Української радянської республіки. Саме ідея суверенної держави та української мови сприяли утвердженню в Україні влади "червоних", яка пройшла етап українізації за М.Скрипника та О.Шумського (1925-1932) і реакції часів Постишева та Хрущова (1933-1941/44). Українізація (як намагання здобути симпатію українців в умовах міжнародної блокади СРСР) передбачала курси української мови (з іспитом), україномовне діловодство, викладання в СШ (1927: 77%) та вишах (30%), оперно-театральні постановки.

В установах Всеукраїнської Академії наук (ВУАН) було розроблено єдиний правопис і видано декілька десятків галузевих термінологічних словників, всі автори яких були згодом репресовані. У таких сприятливих умовах українські письменники та поети, що зазнали інтенсивного впливу французького, датського та німецького імпресіонізму та експресіонізму (Метерлінк, Гауптман, Ібсен, П. Верлен, Ж.-М.Ередіа), взялися до перекладацтва.

Серед них виділилися неокласики (М.Зеров, М.Драй-Хмара, П.Филипович, Ю.Буркгардт (Клен), М. Рильський), група поміркованих філологів-славістів і русистів біля журналу "Книгарь" та видавництва

"Слово", які звернули увагу на "артистично-оброблену, багату на вирази, логічно спаяну мову парнасців" (М.Зеров), що треба засвоїти. Зеров, який в курс історії української літератури включив і перекладні твори, вимагав покласти край віршовому аматорству, а досягати більшої строгості та стислості у лексичному доборі троп і фігур, у відтворенні метричних особливостей та евфонії першотвору для краси рідної мови.

ТЕМА 4. Принципи типології перекладу

Основні принципи типології перекладу.

Рекомендована література:

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика. – С.-П., 2001.
2. Брандерс М.П. Преводческий анализ текста / М.П. Брандерс, З.
3. Проворотов В.Н. Переводческий анализ текста – Курск: Издательство РОСИ, 1999.

Системний аналіз перекладацької практики і теорії дозволяє побудувати єдину типологію перекладів, що узагальнює різні сторони підготовки, виконання, презентації і функціонування перекладу і співвідноситься з іншими основними компонентами перекладацької діяльності.

Типологізація перекладів здійснюється за наступними **параметрами**:

1. За співвідношенням типів мови перекладу і мови оригіналу.
2. За характером суб'єкта перекладацької діяльності і його відношенням до автора тексту, що перекладається.
3. За типом перекладацької сегментації і способом переробки перекладацького матеріалу.
4. За формою презентації тексту перекладу і тексту оригіналу.
5. За характером відповідності тексту перекладу тексту оригіналу.
6. За жанрово - стилістичними особливостями і жанровою приналежністю перекладного матеріалу.
7. За повнотою і типом передачі смислового змісту оригіналу.
8. За основними функціями.
9. За первинністю тексту – оригіналу.
10. За типом адекватності.

ТЕМА 5. Жанрово-стилістична класифікація перекладів

1. Поняття функціонального стилю.
2. Різновиди перекладу залежно від жанру перекладеного тексту.
3. Семантичний об'єм поняття «художність»
- 1.4. Класифікація текстів щодо їх перекладацьких особливостей.

Рекомендована література:

1. Львовская З.Д. Теоретические проблемы перевода. – М., 1985.
2. Рецкер Я.Н. Теория перевода и переводческая практика. – М., 1974.
3. Федоров А.В. Основы общей теории перевода. – М., 1983.

Лінгвісти (насамперед Б. Гавранек) розрізняють у процесах комунікації чотири функціональні стилі залежно від диференційованих соціальних потреб:

- 1) загальний комунікативний стиль (розмовна мова у побуті, в усному мовленні);
- 2) професійний практичний стиль (офіційне спілкування, ділова мова);
- 3) науково-теоретичний стиль (мова науки);
- 4) естетичний стиль (мова літератури, поезія).

Фахові мови в цій класифікації представлені двома видами стилів – професійно-практичним та науково-теоретичним. Визначення фахових мов включає в себе кілька семантичних фрагментів, насамперед:

- а) засіб оптимального розуміння між фахівцями в окремій професійній сфері;
- б) наявність специфічної фахової лексики та окремих норм відбору, застосування та частоти загальноновживаних лексичних і граматичних засобів;
- в) актуалізація у фахових текстах, які, крім прошарку професійної лексики містять загальномовні сегменти, отже, фахова мова не може мати статус відокремленого від загальнонаціональної мови суб'єкта;
- г) приналежність до фахових текстів професійного мовлення, у той час як до загальномовних елементів як частини системи мови належать літературна мова, розмовна мова або діалект.

Виходячи з такого дефінування, лінгвісти нараховують сьогодні близько 300 фахових мов. Їх безоглядне застосування слід обмежувати рамками вузької спеціальності, оскільки їх повне запровадження у сфері суспільного спілкування призводить до т.зв. "комунікативних бар'єрів", викликає непорозуміння і може спекулятивно використовуватися з метою певної зверхності, елітарності.

Мабуть, даремно близько половини громадян (опитування проводилося в Німеччині) вважають, що юристи ще більше заплутують справу, аніж вона є такою насправді. З цього приводу цікавий випадок наводить Г. Флюк, пародійно ілюструючи "перенесення" мови відомої казки про Червону Шапочку на мову юриспруденції із застосуванням лексики кримінального кодексу.

Таким чином, фахові тексти розрізняються на текстовому й термінологічному рівнях. Наочним прикладом у цьому зв'язку може бути зіставлення юридичних, економічних та технічних текстів. В юридичних текстах постає питання: "Чи інституції, реалії у вихідній мові та мові перекладу можна порівнювати і якою мірою (наприклад, міжмовні омоніми на кшталт "Pension" та "пенсія", які мають різні значення, і подібних прикладів юриспруденція знає чимало)?" В економічних текстах спостерігається певне міжнародне "вирівнювання" термінології, що є насамперед результатом впливу американської економіки, хоча й у цій галузі має місце амбіційний спротив окремих поширених мов, які намагаються запроваджувати власні термінологічні одиниці (наприклад, замість англійського "реконверсія" в

німецькій мові вживається "Umstellung"). Зовсім інша ситуація з технічними текстами. Тут на чільному місці проступає вимога міжнародної стандартизації принаймні в рамках однієї терміносистеми. Ці та подібні особливості фахових текстів повинні неодмінно враховуватися в перекладацькій діяльності.

Оскільки під текстом розуміється лише словесно втілена думка про навколишній світ, остільки видів тексту може бути велике розмаїття в залежності від рівня пізнання (часткове чи цілісне), ступеня впливу (нейтральний чи емоційний), зрілості адресата (дитина чи дорослий), форми мовлення (усна чи письмова) і т.ін. Серед такої безлічі текстових видів можна і треба виділити головні, які є суттєвими для перекладознавства.

Логічно буде класифікувати їх за пануванням в них однієї з головних функцій мови: науковий (панує функція пізнання), діловий (функція інформативна), публіцистичний (вплив), художній (естетична), побутовий (спілкування). У стилістиці такі типи тексту зветься функціональними стилями і підрозділяються на підтипи (або жанри) в залежності від додаткової активності в них ще однієї з мовних функцій. Так, зокрема, К.Е. Зоммерфельдт та Г.Шрайбер вичленовують з публіцистичного стилю жанри *"оголошення, реклами, інструкції"* тощо, а київські укладачі найсучаснішої *"Програми з теорії і практики перекладу"* для вищої школи ще більше деталізують жанровий підхід, розмежовуючи тексти *"газетно-інформаційний", "суспільно-політичний", "економічний", "науково-технічний", "науково-популярний", "художній", "міжнародно-дипломатичний", "юридичний"* і т.ін.

Для перекладознавства така ретельна класифікація значної ролі не відіграє, бо труднощі йому приносять саме функціональні стилі, а не їх гібриди та підстилі: зокрема, наприклад, термінологія наукового типу тексту, конотативність публіцистичного, поетичність художнього, спонтанність побутового і т.ін.

Функціонально-стильовий підхід, запропонований нами для перекладознавчої класифікації типів тексту, притаманний і багатьом ін-шим сучасним філологам. З боку перекладознавства важко (та і несуттєво) встановлювати ціннісну ієрархію між вказаними типами тексту, але немає сумніву, що найбільш вагомим і через це найскрутнішим для перекладу є текст художній, бо лише в ньому не тільки активно діють усі 5 головних функцій, але й присутні всі інші типи тексту.

Не випадково ж російський теоретик перекладу А.В.Фьодоров справедливо писав ще півсторіччя тому, що теорія та історія європейського перекладу складалася практично як еволюція перекладу художнього.

Класифікація тексту з перекладознавчого боку

Названі вище дві поширені сьогодні класифікації текстів (функціонально-стильова та белетристична), як і багато інших, мають, зрозуміло, безпосереднє відношення до труднощів перекладу, про що вже мова йшла. Але до їх фундаментальних засад покладено все ж таки не перекладацькі чинники, а лінгвістичні (стилістичний підхід), літературознавчі (белетристична систематизація), логічні (прагматичне групування) тощо. Тому є сенс навести ще одну класифікацію текстів оригіналу – з погляду перекладача, бо, як вже

було сказано раніше, в залежності від того, як перекладач оцінює статус оригіналу (тобто його прагматику, намір автора), інакше характеризується ним кожного разу і тип тексту, а разом з цим використовуються і засоби перекладу останнього. Якщо згадати про тлумачення тексту як вербального віддзеркалення людського середовища і про мовну одиницю як лінгвістичне втілення фрагменту навколишнього світу ("*образ мира, в слове явленный*" – Б.Пастернак), то можна встановити два головних класи текстів: "*дотекстові тексти*" (лексема, словосполучення, фразеологізм) і "*власне текстові тексти*".

У першому класі народжується словниковий переклад з його трьома різновидами: лексемний, словосполучниковий, фразовий; наприклад: "*кохання*", "*керувати машиною*", "*В гостях добре, а вдома краще*"; "*love*", "*to drive a car*", "*East or West – home is best*".

Через другий клас текстів породжується текстовий переклад, який може мати наступні вербальні оформлення (вони ж виступають і як типи тексту оригіналу): – висловлювання (тобто констатація факту без урахування реципієнта і ситуації мовлення), наприклад: "*Він народився у селянській сім'ї*", "*He was born in a poor family*".

Неважко розуміти, що на рівні композиційно-мовленнєвих форм тут панує повідомлення, а на рівні мовленнєвих актів – розповідь (асертив) та констатація (декларатив); – дискурс (тобто констатація факту як дійсного або уявного діалогу з реципієнтом), наприклад: "*О сестри, сестри, горе вам, мої голубки молодії...*" (Тарас Шевченко), "*For who has sight so keen and strong that it can follow the flight of a song?*" (G. Longfellow). Тут на рівні композиційно-мовленнєвих форм буде панувати вже опис або міркування, а на рівні мовленнєвих актів – спонукання (директив) або побажання (експресив); – фрейм (тобто констатація факту з урахуванням ситуації мовлення), наприклад: "*І всі ми як один підняли вгору руки, і тисяч молотів о камінь загуло...*" (І.Я.Франко), "*My Mistress' eyes are nothing like the sun.*" (W.Shakespeare). Тут панувати може будь-яка композиційно-мовленнєва форма і будь-який мовленнєвий акт.

Всі вказані форми тексту можуть мати три рівні перекладу: адекватний, вільний, дослівний. Таким чином, беручи до уваги сказане вище, що одні філологи основу мови та мовлення вбачають у тексті, а інші – у слові, ми будемо акцентувати всі ці категорії з позицій потреб перекладознавства і вважати, що через наявність структур мовленнєвих (текст) і мовних (дотекстові: лексема, словосполучення, речення тощо) переклад може бути текстовим або словниковим. І не треба їх змішувати, хоч у перекладацькій практиці це, на жаль, трапляється часто-густо. Словниковий переклад використовує лише функцію пізнання (денотативну семантику), тоді як текстовий повинен враховувати всі 5 головних функцій з їх денотативною, конотативною і підтекстовою семантикою, без чого перекладач не зможе об'єктивно оцінити оригінал і адекватно витлумачити його мовою перекладу.

ТЕМА 6-7. Види усного перекладу

1. Спільні та відмінні риси усного та письмового перекладу.
2. Послідовний переклад.
 - 2.1. Абзацно-фразовий переклад (АФП).
 - 2.2. Неофіційний двосторонній переклад без запису.
 - 2.3. Офіційний двосторонній переклад без запису.
 - 2.4. Двосторонній переклад (під запис).
 - 2.5. Переклад монологічного мовлення під запис.
 - 2.6. Переклад з аркушу.
3. Синхронний переклад.
4. Переклад слайдів.
5. Кінопереклад.

Рекомендована література:

1. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980.
2. Мирам Г. Переводные картинки. Профессия: переводчик / Г. Мирам. – К. : Ника-Центр, Эльга, 2001.

Основними прийомами при усному перекладі є компресія тексту і розвиток тексту.

Розвиток тексту – цевміння виокремити в реченні “згусток” смислу, за допомогою якого відновити в пам’яті вихідне речення і розвинути (розгорнути) його за правилами мови перекладу. Переважно застосовується у послідовному перекладі.

Компресія тексту – трансформація вихідного тексту з метою надати йому більш стислої форми за рахунок спрощення синтаксичної структури тексту і видалення надлишкових елементів висловлювання. Широко застосовується у синхронному перекладі.

Перекладацький скоропис – система записів усного перекладача у процесі сприйняття мовлення, яка ґрунтується на фіксації думок, а не слів (і цим вигідно відрізняється від інших форм фіксування тексту: конспектування, стенографії).

Інформація – відомості, які містяться у даному мовленнєвому повідомленні і розглядаються як об’єкт передачі, зберігання й обробки. Інформацію, закладену в повідомленні, доцільно поділити на три види: когнітивну, емоційну, естетичну.

Когнітивна інформація – це об’єктивні відомості про зовнішній світ.

Емоційна інформація – вираження емоцій, почуттів, спричинених предметами, фактами, явищами об’єктивної дійсності. До емоційної інформації належать слова привітання, прощання, висловлені думки, оцінки тощо.

Естетична інформація – відомості, здатні бути засобом художньої виразності, створювати відчуття прекрасного. Естетична інформація представлена метафорами, епітетами, грою слів, римою, фразеологічними одиницями тощо.

Зазначені види інформації по-різному представлені у різних текстових жанрах.

Жанр тексту – це клас вербальних текстів, які характеризуються спільною структурою, обмеженою варіативністю і вживаються в однотипних комунікативних контекстах.

Характерні ознаки тексту спонукають перекладача використовувати певні засоби перекладу. У даному розділі ми беремо до уваги лише ті ознаки тексту, які є важливими для перекладу, і характеризуємо ті текстові жанри, які найчастіше зустрічаються у перекладацькій практиці.

Інформаційне повідомлення – зазвичай короткий текст, який містить загальнозначиму нову інформацію із галузі політики, культури, мистецтва, суспільного життя, спорту. Такий текст є типовим для засобів масової інформації. Цьому текстовому жанру притаманні такі особливості:

Текст витриманий у межах літературної норми. Просторіччя, жаргон, високий стиль у ньому неприпустимі.

Текст спеціалізований на передачі когнітивної інформації, тому тут важливо зберегти дати, власні і географічні назви, цифрові дані. Емоційна інформація обмежена, тому перевага надається нейтрально-оцінній лексиці.

В інформаційних повідомленнях переважають загально-відомі терміни.

Інтерв'ю – це публічний діалог, який складається з питань і відповідей, присвячений або певній темі, або діяльності і особистому життю особи, у якої беруть інтерв'ю. Особливості цього текстового жанру:

Когнітивна інформація накладається на емоційну, тому, поряд з нейтральною лексикою і граматиною, тут присутні емоційно-оцінні засоби, які слід передати під час перекладу.

Особа, у якої беруть інтерв'ю, часто має яскраво виражену власну манеру будувати речення, відхилятися від літературної норми, вживати улюблені слова і образи.

Не усі репліки кореспондента можуть бути оформлені як питання, іноді – як твердження з долею сумніву чи просто твердження. Стиль питань і відповідей слід точно передавати при перекладі.

Переговори – це офіційна бесіда за участю двох чи більше сторін з метою розв'язання певних запланованих питань чи вироблення певного рішення. Особливості цього текстового жанру: Переговори являють собою вільне спілкування, у ході якого можуть виникати конфліктні ситуації. Дотримуючись нейтральної позиції, перекладач може випустити чи згладити певну інформацію при перекладі для виходу зі складної ситуації перекладу. У даному жанрі для перекладача важливо знати формули офіційного етикету і стилістику нормативного офіційного спілкування. Переговори – частина ділового спілкування, тому для цього жанру характерним є широке вживання юридичної і фінансової лексики.

ТЕМА 8. Лексичні трансформації при перекладі

1. Проблема виокремлення перекладацьких трансформацій у перекладознавстві.
2. Визначення перекладацької трансформації. Причини використання перекладацьких трансформацій.
3. Проблеми класифікації перекладацьких трансформацій

4. Лексичні трансформації.

Рекомендована література:

1. Комиссаров В. Н. Теория перевода: Лингвистические аспекты / В. Н. Комиссаров . – М. : Высш. шк., 1990. – 250 с.
2. Латышев Л.К. Межъязыковые трансформации как средство достижения переводческой эквивалентности // Семантико-синтаксические проблемы теории языка и перевода. – М.: Ин-т языкознания АН СССР, 1986. – С. 82 – 101.
3. Латышев Л.К. О переводческих трансформациях // Методика и лингвистика. – М.: Наука, 1981. – С. 127 – 138.
4. Левицкая Т.Р. Пособие по переводу с английского языка на русский / Т.Р. Левицкая , А.М. Фитерман . – М.: Высшая школа, 1973. – 135 с.

Перекладацькі відповідники

Відповідник – одна з основоположних категорій науки про переклад, яка виражає збіг формальних, семантичних та інформативних компонентів вихідної та кінцевої перекладацьких одиниць. У процесі перекладу одна з цих одиниць заступає другу, а оскільки кожна з них посідає певну семантико-комунікативну стабільність, то виникає можливість для регулярного використання таких одиниць. Таким чином, коли одиниця мови перекладу (МП) регулярно використовується для передачі одиниці мови джерела (МД), то вона виконує функції перекладацького відповідника цієї одиниці мови джерела. При розгляді перекладацьких відповідників доцільно звернутися до теорії закономірних відповідників Я.Рецкера, яка протягом десятиліть удосконалюється і може служити підґрунтям для надбання практиками перекладу теоретичних знань та умінь аби успішно долати велетенське розмаїття проблем.

При детальнішому вивченні конкретних випадків, що регулярно повторюються у перекладацькій практиці, бачимо, що в процесі перекладу постають три типи відповідників: 1) еквіваленти, тобто, перекладацькі одиниці, ототожені в мові джерела та в мові перекладу; 2) варіантні та контекстуальні відповідники; 3) різноманітні перекладацькі трансформації.

Еквівалентні відповідники

Якщо говорити про перекладацьку еквівалентність, то слід розрізняти двоїстий характер цього терміна. По–перше, під еквівалентністю розуміється максимально можливий лінгвістичний ступінь збереження змісту оригіналу в перекладі, причому в залежності від того, який лінгвістичний аспект або яка частина змісту передається в перекладі, розрізняються різні рівні (типи) еквівалентності. По-друге, в рамках теорії закономірних відповідників термін “еквівалент”, “еквівалентний” прийнято розглядати як постійний рівнозначний відповідник. У даній роботі ми пристаємо на другий варіант.

За своїм лексичним складом еквівалентні відповідники найчастіше притаманні власним іменам, географічним назвам, різного кшталту термінам:

George Джордж, James Джеймс, London Лондон, Berlin Берлін, distributorship оптовий розподіл, anisotropy анізотропія, microelectrode мікроелектрод, serradella (бот.) серадела посівна, lacebark (бот.) плагіантус березовий. Втім, слід зазначити, що однозначність еквівалентних відповідників не може бути абсолютною, винятки трапляються навіть серед власних назв, про що говоритиметься нижче.

Еквівалентні відповідники відіграють надзвичайно важливу роль у процесі перекладу. Саме ці лексеми, як перекладацькі одиниці, щонайперше увиразнюються у свідомості перекладача і служать первніми при виконанні перекладу, і вже спираючись на них, перекладач здійснює подальший перекладацький процес. *Еквівалент* або *одиничний відповідник* – це найстабільніший спосіб перекладу тої чи тої одиниці оригіналу в усіх, або майже в усіх випадках, що не залежить, або майже не залежить від контексту. Відтак, робимо припущення, що еквівалентні відповідники діють скорше у царині мови, на відміну від варіантних та контекстуальних відповідників, що діють у царині мовлення.

Перекладацька практика показує, що словосполучення та складні слова частіше мають еквівалентні відповідники порівняно з окремими словами, які в англійській мові, переважно, багатозначні. У подальшому наш розгляд стосуватиметься, здебільшого, саме багатозначних лексем, які ми для зручності розділяємо на варіантні та контекстуальні відповідники.

Варіантні та контекстуальні відповідники

Варіантні відповідники використовуються у випадках, коли одній лексемі мови джерела стаття двомовного словника пропонує декілька варіантів перекладу, і перекладачеві доводиться вибирати один з них. Варіантні відповідники є *множинними*, тобто, реалізуються у декількох способах перекладу даної одиниці МД, причому вибір одного з варіантів продиктовується контекстом. Майстерність (хист) перекладача і полягає саме в здатності знайти ряд відповідників даній одиниці оригіналу і вибрати з цього ряду варіант, найбільш підхожий за даним контекстом.

Нерідко перекладачеві доводиться здійснювати вибір оптимального відповідника, детально вивчаючи ширший контекст, беручи до уваги умови написання тексту, позицію автора оригіналу, історичне тло тощо. Перекладач повинен незмінно використовувати фонові знання, творчий досвід, майстерність та загальну ерудицію.

Контекстуальні відповідники використовуються як нерегулярний, винятковий спосіб перекладу одиниці оригіналу, придатний тільки в даному контексті, причому жодний словник не фіксує контекстуальних відповідників, адже вони – це наслідок творчого пошуку перекладача, вияв його майстерності та інтуїції. Декотрі теоретики розділяють контекстуальні відповідники на *узуальні* (пор. латин. *usus* -- *узус використання*), що з часом набувають все частішого застосування і можуть подекуди переходити в розряд варіантних, тобто починають фіксуватися в словниках, та *оказіональні*, тобто такі, що залишаються “разовими” як продукт індивідуального творчого пошуку перекладача і не набувають подальшого застосування. Такі відповідники називаються ще *контекстуальними замінами*.

Перекладацькі трансформації

Трансформація (перетворення) слугує основою для більшості перекладацьких прийомів. У загальному сенсі слова термін трансформація, віднесений до процесу перекладу, означає *перетворення формальних компонентів одиниці вихідного тексту при збереженні інформації, закладеної у повідомлення, призначене кінцевому отримувачеві, яка в семантичному плані називається інваріантом*. Тут варто вказати на відносну умоглядність даного твердження. Адже насправді з одиницями вихідного тексту нічого не відбувається: оригінал не зникає, надто писемний текст. У дійсності на базі оригінального тексту (паралельно) створюється текст перекладу, в якому з метою адекватної передачі сенсу перекладач вдається до *міжмовних* перетворень на базі одиниць мови джерела. Доповнимо наші викладки визначенням трансформацій, запропонованим Л.С.Бархударовим, яке цитується у ряді посібників з перекладу: "... перекладацькі трансформації – це ті численні і якісно різноманітні міжмовні перетворення, які здійснюються заради досягнення перекладацької еквівалентності (адекватності перекладу) попри розбіжності у формальних і семантичних системах двох мов". Практикам перекладацької діяльності відомі трансформації лексичні, граматичні, лексико-граматичні, лексико-семантичні. У даній роботі ми і розглянемо перелічені категорії.

Пропонується дві класифікації перекладацьких трансформацій: класифікація в аспекті мови і в аспекті мовлення. Класифікація в аспекті мови включає лексичні, граматичні, лексико-граматичні та лексико-семантичні трансформації. Класифікація в аспекті мовлення (живого мовленнєвого потоку) розрізняє заміни, перестановки, додавання й вилучення. У нашій розробці превалює комплексний підхід з врахуванням практичності і дохідливості для сприйняття й оперування.

ТЕМА 9. Граматичні трансформації при перекладі

1. Граматичні трансформації.
2. Комплексні лексико-граматичні трансформації.
3. Помилки через недотримання міри перекладацьких трансформацій

Рекомендована література:

1. Білозерська Л. П. Термінологія та переклад : Навч. посібник для студ. філолог. напряму підготовки / Л. П. Білозерська, Н. В. Возненко, С. В. Радецька – Вінниця : Нова Книга, 2010.
2. Гарбовский Н. К. Теория перевода: Учебник / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004.
3. Комиссаров В. Н. Теория перевода: Лингвистические аспекты / В. Н. Комиссаров. – М. : Высш. шк., 1990.
4. Латышев Л.К. О переводческих трансформациях // Методика и лингвистика. – М.: Наука, 1981. – С. 127 – 138.

5. Федоров А.В. Введение в теорию перевода / А.В. Федоров . – М.: Изд. лит. на иностр. яз., 1953.

Найчастіше граматичні трансформації у процесі перекладу поєднуються з лексичними і в багатьох випадках виступають наслідком лексичних трансформацій. Оскільки на шкалі нормативних оцінок перекладу прагматичний аспект набуває пріоритетного значення, то комунікативне навантаження висловлювання потребує найретельнішого добору форми слова, його граматичної категорії. Заміна, наприклад, англійського іменника українським дієсловом призводить до видозміни усієї структури речення. Втім, з практичної точки зору виявляється доцільним розглядати граматичні трансформації окремо, бо вони, як такі, залежать від ряду перемінних, функціональних чинників. Тож спробуємо дати визначення: **граматична трансформація**, або *граматична заміна* – це перекладацький прийом, за якого граматична одиниця оригіналу передається в перекладі граматичною одиницею МД з іншим категоріальним значенням.

Так і в англійській, і в українській мовах існує категорія числа, і як правило, відповідні іменники і в оригіналі, і в перекладі мають стояти в одному й тому самому числі: в однині або в множині. Але трапляються випадки, коли граматичній формі однини в англійському контексті відповідає форма множини української мови: money – гроші, sledge – сани, ski – лижі, або навпаки -- англійській множині відповідає українська одинина: struggles -- боротьба, outskirts -- околиця тощо.

Але за певних умов заміна форми числа в процесі перекладу може вживатися як засіб оказіонального відповідника.

We are searching for *talents* everywhere. – Ми скрізь шукаємо *таланти*.

The invaders resorted to *violence* and *atrocities* to crush the resistance of the native population. – Щоб подолати спротив корінного населення, загарбники вдалися до *насильств* і *звірств*.

Заміна частин мови (конверсія)

Дуже поширеним видом граматичної трансформації у процесі перекладу є заміна частин мови, або конверсія. У художніх текстах часто англійські іменники і прикметники замінюються на українські дієслова. Це в основному стосується іменників з закінченням –er, що широко використовуються не тільки для означення осіб певної професії, а й взагалі, для означення діяча.

Заміна членів речення при перекладі

Заміна членів речення тягне за собою перебудову його синтаксичної структури. Подібна перебудова має місце і в ряді випадків при заміні частин мови. Напр., у наведених вище прикладах заміна іменника дієсловом супроводжувалася заміною означення обставиною. Істотніша перебудова синтаксичної структури пов'язується з заміною головних членів речення, а надто – підмета. Це – тип так званих конверсивних трансформацій, коли дієслово передається його конверсивом. Як наслідок, агенс, що спричиняє дію (суб'єкт) перетворюється на актанта, що зазнає дії (об'єкт).

Заміна типу речення

Заміна типу речення призводить до синтаксичної перебудови, і тут простежується кілька випадків:

1. Складне речення може замінюватися на просте.

It was so dark that I couldn't see her.

Я не побачив її у такій темряві.

2. Головне речення може стати підрядним і навпаки.

Синтаксичні перестановки

Синтаксичну перестановку як вид граматичного перетворення можна характеризувати як зміну порядку мовних одиниць: слів, членів речення, частин речення, самих речень тощо.

Членування речень

Членування речень— це перекладацький прийом, коли синтаксична структура оригінального речення у процесі перекладу перетворюється на дві або більше предикативні структури кінцевого тексту. Внаслідок такої трансформації передаємо просте речення МД складним у МП або перетворюємо просте чи складне речення на два чи більше окремих. Критерієм тут має бути наявність в одній складній структурі двох або кількох закінчених логічних висловлювань, які заслуговують на самостійність.

Об'єднання речень

Об'єднання речень — це перекладацький прийом, за якого синтаксична структура оригіналу перетворюється з двох чи більше простих речень в одне складне, тобто, це — трансформація, цілком зворотна по відношенню до попередньої.

Додавання

При перекладі таких англійських граматичних структур як інфінітив, дієприкметник, герундіальний комплекс, атрибутивна група тощо іноді виявляється необхідним здійснювати трансформації додавання, тобто, впроваджувати у текст перекладу мовні одиниці, формально відсутні у тексті оригіналу.

Вилучення

Вилучення— операція протилежна додаванню. У процесі перекладу найчастіше підлягають вилученню семантично надлишкові елементи, без наявності яких адекватність перекладу не порушується..

ТЕМА 10. Лексичні проблеми галузевого перекладу

1. Переклад слів-реалій.
2. Переклад «Фальшивих друзів перекладача».
3. Переклад власних назв.
4. Переклад іншомовних слів.

5. Переклад абревіатур.
6. Переклад фразеологічних одиниць

Рекомендована література:

1. Борисова Л. И. Ложные друзья переводчика : Учебн. пособие по научно-техническому переводу / Л. И. Борисова. – М. : НВИ – ТЕЗАУРУС, 2002.
2. Коптілов В. В. Теорія і практика перекладу / В. В. Коптілов. – К. : Юніверс, 2003.
3. Рецкер Я.И. Теория перевода и переводческая практика / Я. И. Рецкер. – М. : Международные отношения, 1974.

Способи перекладу реалій

1. транскрипція , транслітерація
2. гіперонімічне перейменування
3. дескриптивна перифраза
4. комбінована реномінація
5. міжмовна транспозиція на конотативному рівні
6. метод уподібнення
7. калькування
8. контекстуальне розтлумачення реалій
9. ситуативний відповідник

Способи передачі значень безеквівалентної лексики:

1. транскрипція або транслітерація
2. транскрипція або транслітерація з поясненням
3. описове пояснення чи тлумачення змісту:
 - а)коли в перекладній мові відсутній вираз
 - б)викликано особливостями поєднання слів в англійській мові
 - в) коли існує певна розбіжність в граматичній структурі англійської й української мов
 - г)тлумачення є необхідним для передачі газетного заголовка – переклад складових частин і додаткове пояснення
4. калькування
5. переклад за допомогою аналогів

Переклад фразеологізмів:

моно еквівалентний переклад

вибірковий переклад

вільний переклад:

- а) калькування
- б) описовий

Труднощі перекладу прислів'їв:

- відсутність відповідного прислів'я у мові перекладу
- розбіжність в емоційній забарвленості та образності
- етноспецифічність прислів'я та відмінності у національній забарвленості

- певна контекстуальна багатозначність і можливість неточного визначення значення

Способи перекладу прислів'їв:

- еквівалентним прислів'ям мовою перекладу
- відносним моноеквівалентом – частковим образним відповідником:
 - а) із певними розбіжностями в образності
 - б) із повністю відмінною образністю
 - в) із частково відмінними граматичними характеристиками або лексичним складом
- необразним відповідником
- варіантним відповідником
- вільним перекладом:
 - а) калькуванням
 - б) описовим перекладом

Переклад назв державних та громадських установ, а також компаній, корпорацій, фірм:

- транскрипція
- транслітерація
- пояснення, тлумачення (для назв часописів, журналів (в англійській мові потрібне більш широке пояснення, ніж в українській))

Переклад назв вулиць, проспектів, площ:

- а) транслітерація,
- б) транскрипція
- в) за допомогою додаткового пояснювального іменника

ТЕМА 11. Письмовий переклад. Специфіка письмових жанрів

1. Технічний переклад та його види.
2. Переклад видів технічної літератури.
3. Вимоги, які висуваються до науково-технічного перекладу.
4. Вимоги до технічного перекладача.
5. Проблеми технічного перекладу.

Рекомендована література:

1. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А. Я. Коваленко. – К. : ІНК ОС, 2002.
2. Климзо Б. Н. Ремесло технического переводчика / Б. Н. Климзо. – М. : Валент, 2006.
3. Рубцова М. Г. Чтение и перевод английской научно-технической литературы : Лексико-грамматический справочник / М. Г. Рубцова. – М. : ООО “Издательство АСТ” : ООО “Издательство Астрель”, 2002.

Науковий і технічний тексти – це спеціальні тексти науково-технічного характеру, складені згідно чітких вимог, які містять нові дані і призначені для

спеціалістів у даній галузі знань. Особливості даного жанру, які необхідно врахувати при перекладі:

1. - Науковий текст слугує для передачі когнітивної інформації, що спонукає перекладача викладати матеріал об'єктивно, логічно і компактно, використовуючи однозначні терміни, загальнонаукову лексику без оцінного забарвлення.

2. - Використання дієслівних форм теперішнього часу дає змогу представити інформацію як абсолютно об'єктивну. У даному жанрі поширені різноманітні засоби вираження пасивності стосовно формального підмета.

3. - Текст характеризується номінативністю.

4. - Широко застосовуються спеціальні термінологічні і загальномовні скорочення.

5. - Логічний виклад матеріалу забезпечується завдяки використанню засобів семантичної і формальної когезії, що становить одну з основних рис наукового тексту.

6. - Синтаксичні структури наукового тексту характеризуються максимальною складністю і різноманіттям.

Інструкція – текст, основним призначенням якого є повідомити певну об'єктивну інформацію і рекомендувати пов'язані з нею необхідні дії. При перекладі текстів цього жанру слід враховувати такі особливості:

- В інформаційному складі інструкції домінує когнітивна інформація; тому матеріал викладається засобами консервативного варіанту письмової літературної мови з низкою застарілих мовних зворотів; широко застосовуються терміни і тематична лексика з відповідної галузі знань.

- Текст характеризується підвищеною номінативністю.

- Численні наказові структури у текстах інструкцій відображають різний ступінь наказовості, що слід відобразити у перекладі.

- Скорочення представлені лише загальномовними лексичними скороченнями і термінологічними скороченнями (здебільшого для позначення одиниць вимірювання швидкості, напруги тощо).

Діловий лист – текст, комунікативним завданням якого є налагодження і підтримка контакту і повідомлення об'єктивної інформації. Принципи перекладу ділового листа:

- Формули ввічливості в рамках офіційно-ділового стилю створюють позитивне емоційне оточення для когнітивної інформації.

- Когнітивна інформація подається шляхом застосування номінативного стилю, термінів, офіційно-ділового варіанта нейтральної письмової літературної норми з низкою застиглих мовних зворотів.

- Основний текст пишеться від 1-ої особи множини.

- Погляди і судження викладаються за допомогою лексики з оцінною семантикою в межах літературної норми.

Документи фізичних і юридичних осіб – це тексти, необхідні для підтвердження прав і повноважень осіб. Під час перекладу слід враховувати:

- Переклад здійснюється за аналоговим текстом документів мові перекладу, тому одиницею перекладу є словосполучення чи речення.

- Домінантами перекладу є мовні засоби канцелярського різновиду письмової літературної мови: канцелярські кліше, складний синтаксис, номінативність стилю, форми теперішнього часу.
- Застосовуються переважно однозначні еквіваленти.
- Емоційна інформація відсутня.

Газетно-журнальний інформаційний текст – це текст, комунікативним завданням якого є передати нові відомості, нав'язавши читачеві їх оцінку. Особливості перекладу:

- Основна ознака тексту – клішованість засобів мовного вираження; кліше і фразеологізми перекладаються за допомогою варіантних відповідників.
- Когнітивна інформація, виражена незалежними від контексту мовними засобами (цифровими даними, власними назвами, назвами фірм, установ і організацій), передається при перекладі однозначними еквівалентами. Одиницею перекладу є слово чи словосполучення.
- Приховані цитати й алюзії перекладають за допомогою варіантних відповідників чи трансформацій, через коментування (внутрішнє чи зовнішнє).
- Іронія як важлива риса газетно-журнального тексту передається за допомогою відтворення принципу контрасту.

ТЕМА 12. Науково-технічний переклад та його види

1. Сучасна англomовна технічна термінологія та її специфіка.
2. Терміни. Джерела виникнення термінів.
3. Структурна класифікація термінів.
4. Способи перекладу термінів.

Рекомендована література:

1. Коваленко А. Я. Загальний курс науково-технічного перекладу / А. Я. Коваленко. – К. : ІНКOS, 2002.
2. Климзо Б. Н. Ремесло технического переводчика / Б. Н. Климзо. – М. : Валент, 2006.

При перекладі термінів у художньому тексті слід дотримуватися дослівного принципу перекладу цієї категорії слів: термін треба перш дати терміном. Для здійснення такого перекладу потрібно, щоб у мові перекладу існував термін-еквівалент. При цьому важливо пам'ятати про дві умови: 1) термін-еквівалент у мові перекладу повинен цілком відповідати терміну в мові оригіналу як за своїм предметним змістом так і за використанням у цьому ж значенні в тій самій галузі науки.

2) термін у мові оригіналу треба замінити терміном на мові перекладу в його офіційній, загальноприйнятій, затвердженій у відповідній термінології формі.

Наприклад, англ. *brown* та нім. *Braunkohle* в українському перекладі буде не “коричневе вугілля” (не дивлячись на те, що аніл *brown* та нім. *braun* “коричневий”), а *буре вугілля* (термін-еквівалент), англ.

electrical engineer відповідає укр. *Інженер-електрик*, а не *інженер*, а нім. *Maschineningenieur* - *інженер-механік*, а не *інженер* тощо.

Терміни в художньому тексті можуть виконувати різні функції. Існують літературні твори певної виробничої тематики, в яких розповідається про події на якомусь підприємстві, на кораблі, в лікарні тощо, наприклад, романи А.Хейлі "Аеропорт" "Готель", "Заключний діагноз" та ін. Тексти таких творів насичені термінологією відповідної галузі, але терміни є тут не чужорідним елементом, а цілком виправданою складовою частиною загального шару лексики. Їхня головна стилістична функція полягає в утворенні колориту "професійності" або "науковості", а також у наданні розповіді реалістичності та правдивості. У такому випадку часто немає потреби перекладати всі терміни термінами, особливо якщо вони є вузькогалузевими, бо це може привести до "переобтяження" тексту твору.

Іноді при перекладі слід звертати увагу й на вірогідний ступінь обізнаності потенційних читачів. Скажімо, в країнах, де розташовані гірські курорти, місцеві жителі добре знаються на термінах гірськолижних видів спорту та зимового туризму, тоді як для жителів морського узбережжя ці терміни є переважно незнайомими, на відміну від термінології рибальства та судноплавства. Отже, цілком можливо, що для створення в тексті атмосфери гірськолижного курорту достатньо буде перекласти лише декілька найбільш розповсюджених термінів, адже тут важливим буде не власне переклад термінологічних одиниць, а відтворення термінологічності оригінального тексту. Але при цьому перекладач має стежити за тим, щоб зберегти рівень "професійності", створений автором - не перевищити, але й не втратити його.

У перекладача зазвичай не виникає труднощів, якщо термін у мові оригіналу має еквівалент у мові перекладу. Тому розпишемо випадки, коли еквівалента немає.

Вченого, для якого робиться переклад наукової літератури, не задовольнить описовий переклад терміну на кшталт: "дерево з білими духмяними квітами та чорними ягодами"; йому потрібні не дефініція або тлумачення, а точний термін, а ще краще - латинська назва. Тож, якщо еквівалент відсутній, перекладач науково-технічного тексту або запозичає його з мови оригіналу (транскрипція), або створює свій власний (калька, неологізм, складний термін та ін.), або загальноновживаній одиниці мови надає статус терміна.

При художньому перекладі діють дещо інші закони. Головна тенденція тут та ж сама - додержуватися термінологічних аналогів, але не завжди й не за будь-яких умов.

Якщо, наприклад, слово *черемха* не має еквівалента в японській мові, фігурує у творі не у мовленні ботаніка і вжито автором, щоб створити в тексті атмосферу квітучої природи, то при перекладі японською його можна замінити "за поетичним образом"⁴ на більш близьке для читача *сакура*. Допустимість таких порушень фактологічної точності пояснюється відмінністю у засобах вираження в літературному творі та науковій статті: в останній - це постійна величина з номінативною функцією, а в першому - стилістичний засіб створення певного художнього образу. Тому і "точність" терміна не одна й та сама в обох випадках. Якщо при перекладі технічної документації найменувань однієї деталі помилково замінити іншою, це зіпсує переклад, а в

белетристичному творі добре продумана заміна такого роду може стати обов'язковою для адекватного перекладу.

Отже, вибір того чи іншого прийому перекладу термінів у художньому тексті визначається контекстом, стилістичною роллю та семантичним значенням кожної з цих одиниць.

Розглядаючи стилістичні функції терміна і термінологічного або професійного мовлення в художній літературі, треба вказати й на використання терміна письменником у якості елемента мовленнєвої характеристики. Ось приклад мовлення капітана Катля з твору Ч.Діккенса *Домбі та син*“, який говорить до Роба: через двадцять чотири години після мого зникнення рушай до Бриг-Плейс та наспівув цю пісеньку біля моєї *старої пристані* (= колишньої квартири). Якщо я не відповім тією ж пісенькою, ти, друже, *відчалюй* (= іди) й повертайся через двадцять чотири години; якщо я відповім іншою пісенькою, *відхилися від прямого курсу* (= відійди в бік) і тримайся на відстані (пояснення у дужках та переклад наші - авт.)

Слід зауважити, що при перекладі з англійської та німецької мови на українську чи російську це часто вдається завдяки певній близькості морської термінології вказаних мов, які утворили й близькі за своїм значенням фразеологічні одиниці.

Науково-технічна термінологія – широкий та інтенсивний розвинутий пласт лексики, що активно взаємодіє з іншими шарами словникового запасу мови, в першу чергу із загальноживаною лексикою. Тому вивчення закономірностей утворення термінологічної лексики, її структури й семантики є одне з важливих завдань сучасної лінгвістики, в т.ч. й перекладознавства.

Усе це сприяло тому, що в надрах сучасної лінгвістики зародилася нова дисципліна – термінознавство, яка поступово уточнює свої самостійні функції на стикові декількох наук – лінгвістики, логіки й відповідних науково-технічних спеціальностей. Але не варто робити поспішні висновки про те, що термінознавство претендує на виокремлене місце в системі наукового світосприймання, оскільки, впливаючи певною мірою на вказані науки, воно повністю залежить від їх завдань, проблем, статусу. Найзагальніша мета термінознавства – турбота про те, щоб процес утворення і вживання термінологічних найменувань зробити більш керованим, сприяти раціоналізації професійного спілкування, взаєморозуміння спеціалістів. До завдань термінознавства як науки

належить не тільки дослідження словникового запасу окремих галузей науки, не лише розробка правил утворення імен та понять, але, перш за все, розкриття й дослідження мовних фактів, які зустрічаються в професійній діяльності. Тому варто визнати, що термінознавство є частиною прикладного мовознавства, розташовуючись на стикові між мовознавством і природознавством.

Кажучи про термінологію, лінгвісти зазвичай розрізняють: а) науку про терміни (в даному випадку популярним стає термін "термінознавство"; б) спеціальну лексику ускладі всіх слів окремої мови (як от: "німецька термінологія", термінологія української мови" тощо); в) спеціальну лексику, яка обслуговує окрему галузь науки чи техніки (наприклад, "термінологія обчислювальної техніки", "лінгвістична термінологія"). Така багатозначність не в останню чергу зумовлена тим, що для кожної

термінологічної одиниці визначена точка координат як в мові в цілому, так і в підмові зокрема. Термін є невід'ємним елементом системи, якщо під системою розуміти сукупність елементів цілого, між яким існує обов'язковий і невід'ємний зв'язок. Сукупність зв'язків всередині такого цілого зумовлює його структуру. Сучасна мова науки і техніки висуває до термінів кілька вимог.

Найважливіші з них:

- 1)термін має відповідати правилам та нормам відповідної мови;
- 2)термін має бути систематичним;
- 3)для терміна характерна дефінітивність, тобто кожен термін співставляється з чітким окремим визначенням, яке орієнтує на відповідне поняття;
- 4)терміну властива відносна незалежність від контексту;
- 5)термін повинен бути точним;
- 6)термін має бути коротким, хоча дана вимога часто вступає в протиріччя з вимогами точності, тобто повноти терміна;
- 7)термін має прагнути до однозначності. Тут варто зробити одне суттєве уточнення: такої однозначності варто добиватися в межах однієї терміносистеми, тому що на рівні декількох підмов полісемія термінів – явище доволі розповсюджене;
- 8)для термінології не характерна синонімічність, яка заважає взаєморозумінню;
- 9)терміни експресивно нейтральні, хоча правильніше говорити не про експресивність терміна чи виразу, а швидше про інтенсивність деяких семантичних складників. Причинами такої інтенсивності можуть слугувати прагнення підкреслити елітарність того, хто говорить, або ж спроба приховати свої наміри (наприклад, "чорна діра", "чорна скринька", "котяче золото", "сліпа долина" тощо);
- 10)термін повинен бути милозвучним (тобто вимоги евфонії); тому не слід захочувати створення термінів, утворених із діалектизмів і просторікувань на кшталт "лизуха", "задохлик", "ситня".

Разом з тим терміни не є ізольованими, незалежними, "відбірними" одиницями загальноновживаного мовлення, що володіють якостями, лише їм притаманними, а складають повноцінну частину загального складу мовлення, де властивості слів проступають більш визначено, регламентовано, відповідаючи вимогам професійного спілкування і взаєморозуміння. Отже, можна говорити про переважний характер властивостей терміна порівняно із загальноновживаним словом, а не про повну відсутність тієї чи іншої особливості в межах розрізняваних сфер мови; можна стверджувати про бажані якості термінологічної одиниці, але не можна вважати її неповноцінною чи не потрібною лише тому, що в неї відсутня ця якість, хоча даний термін давностосується користувачами.

ТЕМА 13. Переклад англomовної економічної літератури

1. Сучасна англomовна економічна терміносистема та її специфіка.
2. Переклад економічної термінології.

Рекомендована література:

Черноватий Л. М. Переклад англомовної економічної літератури. Економіка США : Навч. посібник / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, І. О. Пенькова, І. П. Ярошук. – Вінниця : Нова книга, 2007.

Існують деякі особливості економічного тексту, що ведуть до труднощів, що виникають у процесі його семантичної інтерпретації.

Енциклопедичний юридичний словник у словниковій статті "Економічна техніка" зупиняється і на понятті економічного терміна як елемента економічної техніки і визначає економічні терміни в такий спосіб "словесні позначення державно-правових понять, за допомогою яких виражається і закріплюється зміст нормативно-правових розпоряджень держави".

Навряд чи можна погодитися з тим, що це визначення саме по собі точно, тому що немає сумніву, що поняття споживач або доброволець є правовими, але навряд чи їхній можна назвати державними.

Відповідно до положень Енциклопедичного економічного словника економічні терміни поділяються на три різновиди по ознаці "зрозумілості" тієї або іншої частини населення:

1. загальнозначущі терміни характеризуються тим, що вони вживаються в повсякденному змісті і зрозумілі усім, до цієї групи термінів відносяться, наприклад: біженець, свідок, працівник; accomplice, accreditation.

2. спеціально-технічні терміни відбивають область спеціальних знань - техніки, економіки, медицини і т.д. (видимо, ці терміни повинні бути зрозумілі економістові, що є ще і фахівцем в іншій області) наприклад: недоброякісна продукція, правила техніки безпеки, non-patentable, nuclear-free.

Термінів, що мають відповідники у загальноповсякденній лексиці (пор. загальноповсякденні слова довгота, додаток, рівняння, уявлення і терміни — географічний довгота, граматичний додаток, математичний рівняння, психологічний уявлення тощо), в сучасній мові відносно небагато. Основна функція термінологічної лексики номінативна, терміни називають спеціальні поняття з різних галузей людських знань.

У цій функції вони завжди виступають у науковому, публіцистичному, професійно-виробничому й діловому стилях. Проте термінологічні слова можуть вживатися й поза цими стилями, їх досить часто використовують і в мові сучасної художньої літератури, в якій вони, крім свого прямого номінативного значення, набувають і додаткових значень, а також експресивного чи емоційного забарвлення.

У мові художньої літератури терміни можуть втрачати "свою стилістичну замкненість", а використання термінологічних слів "у ролі складових елементів тропів і художніх образів" зумовлює часткову чи й повну їх семантичну детермінологізацію.

У зв'язку з появою нових галузей права, відкриття нових явищ виникають значні труднощі визначення загальнонаукової, загальнотехнічної галузевої і вузькоспеціальної термінології: загальнонаукові і загальнотехнічні терміни - це терміни, які вживаються в декількох галузях науки і техніки.

Галузеві терміни - це терміни, які вживаються лише в одній галузі знань. Наприклад: правові норми, прийнятий закон, nugatory.

Вузькоспеціальні терміни - це терміни, які характерні для спеціальності даної галузі. Наприклад: нунціатура - charge-sheet.

В умовах, коли потрібно давати назви новим і новим явищам та поняттям, багато загальнонавчаних слів набувають визначену специфіку. Відбувається спеціалізація їх значення при передачі термінів на іншу мову і уніфікація перекладних еквівалентів. Інколи в текстах зустрічаються слова і словосполучення, які відносяться до різних функціональних систем, тобто різних галузей.

Термін може бути утвореним на основі рідної мови або запозиченим як із нейтрального термінологічного банку (міжнародні греко-латинські терміоеlementи), так і із іншої мови, він повинен відображати ознаки даного поняття; значення терміну для спеціаліста рівняється значенню поняття.

Усі терміни по своїй будові поділяються на:

1. прості, які складаються із одного слова: punish - наказати;
2. складні, які складаються з двох слів і пишуться разом або через дефіс: the High Court – Високий суд;
3. терміни-словосполучення, які складаються із декількох компонентів: specific performance – реальне виконання.

Оскільки серед економічних термінів переважають в основному терміни-словосполучення, то вони й являються основною проблемою при перекладі економічного тексту.

Найважливішою ознакою терміну-словосполучення є його відтворюваність у професійній сфері вживання для вираження конкретного спеціального поняття. Складений термін буде стійким лише для певної системи зрозуміти. За межами конкретної термінологічної системи таке словосполучення не буде стійким і не сприйматиметься як зв'язана мовна одиниця.

Отже, за кожним складеним терміном (терміном-словосполученням) стоїть стійка, стандартно відтворювана структура складного (розчленованого) професійного поняття .

Термінологія для терміна є тім полем, яку дає йому точність і однозначність, і за межами якого слово втрачає ознаки терміна.

Особливістю синтаксичної структури складеного терміна є ті, що за зв'язаністю елементів їх можна вважати вільними (бо його компоненти зберігають своє пряме значення) і одночасно - закритими (бо при довільному включенні до їх складу інших слів, вони втрачають свою термінологічність).

У межах економічної термінології виділяється значний відсоток термінів, утворених синтаксичним способом. За кількістю компонентів можна виділити:

- 1) двокомпонентні;
- 2) трикомпонентні;
- 3) полікомпонентні.

Найбільш поширеними в юридичній термінології є такі синтаксичні типи:

I. Двокомпонентні:

1. "прикметник +- іменник у Н. в. однини":

Приклади: авторське право, фізична особа. умисне вбивство, цивільний позивач, умовне звільнення, виправні роботи, nonprejudicial character, law charge.

2. "прикметник + іменник у Н.в. множини":

Приклади: правові інститути, слідчі дії, port charges.

3. "іменник у Н.в. + іменник у Р.В. без прийменника":

Приклади: відчужувач майна.

П. Трикомпонентні синтаксичні типи:

1. "іменник у Н.в. + іменник у Р.в. + іменник у Р.в.":

Приклади: право власності громадян, презумпція провини боржника, заподіяння шкоди здоров'ю, закінчення рядок давності.

2. "іменник у Н.в. + іменник у З.в. + іменник у Р.в.":

Приклади: право на відшкодування витрат, право на волю слова, пенсія за вислугу років, right of copyrighting.

Терміни об'єднуються в термінологічні системи, які виражають поняття однієї галузі.

У кожній термінологічній системі утворюються певні групи, для яких загальним є їх належність до класу предметів або до класу процесів, властивостей і т.д.

Основна кількість термінів утворилась за рахунок загальновживаних слів, взаємного проникнення із різних галузей техніки, запозичень із міжнародної лексики за словотвірними моделями, які характерні для сучасної англійської мови.

Окремі терміни утворюють термінолексику як складову частину загального складу мовної лексики. Якщо терміни об'єднуються одним фахом або ділянкою науки, то вони складають номенклатуру – певну системну схему, що криється за називанням понять.

Точки зору на те, чи система найменувань взагалі необхідна, що вона має означати і які терміни охоплювати, досить різні – від тих, що схилиються до будь-яких імен, взятих принагідно, до тих, які потребують описових, належним чином відокремлених і фонетично відповідних термінів.

Не у всіх наукових сферах висуваються однакові вимоги до номенклатури, бо кожна ділянка науки має властиві їй потреби. Вимоги конкретних наук, що мають справу з реальними речами, відрізняються, скажімо, від вимог суспільних наук. Для однієї галузі науки досить родо-видової класифікації; в інших потрібно розрізняти причини, процеси, процедури, ефекти, деталі.

Вимоги до терміну такі:

1. Термін має бути по можливості коротким і точним.

Вдалий термін – не лише етикетка; він повинен чітко і повністю подавати характеристики поняття. Не всі терміни подають опис структури, аномалії, процесу чи функції, але взагалі кожний термін має короткі вказівні чи описові характеристики.

2. Специфічність.

Ця ознака – дуже бажана якість для терміна у кожній галузі науки. В ідеалі термінологічне найменування повинне бути однозначним у межах окремої галузевої термінології і не мати синонімів.

Від терміна також вимагають, щоб він не мав емоційно-експресивного забарвлення, був цілеспрямованим на об'єкт у системі або ряді та відповідав словотворчим закономірностям мови. Разом від терміна вимагається, щоб він служив ґрунтом для утворення деривативів, але лише у межах своєї системи.

Сукупність перелічених ознак, як показує практика, існує лише в ідеалі для невеликої кількості термінів. У дійсності ж та чи інша ознака або відсутня, або існує у послабленому стані. Звідси й випливають основні проблеми, пов'язані з перекладом термінології.

Термінологія сучасної літературної мови дуже багата й розгалужена відповідно до існуючих у теперішньому суспільстві знань. У її складі виділяється велика група суспільно-політичної термінологічної лексики, спеціальна лексика.

У процесі перекладу терміну визначають 2 етапи:

- 1) з'ясування значення терміну у контексті;
- 2) переклад значення рідною мовою.

Головним прийомом перекладу термінів є переклад за допомогою лексичного еквіваленту.

Еквівалент - постійна лексична відповідність, яка точно співпадає із значенням слова. Терміни, які мають еквіваленти у рідній мові, відіграють важливу роль при перекладі. Вони служать опорними пунктами у тексті, від них залежить розкриття значення інших слів, вони дають можливість з'ясувати характер тексту. Тому слід вміти знаходити відповідний еквівалент у рідній мові і розширювати знання термінів-еквівалентів.

Але оскільки екномічні терміни – це переважно складні терміни або терміни словосполучення, то вони й являються основною проблемою перекладу юридичного тексту.

Як вже зазначалось вище складні терміни являють собою стале словосполучення, за яким закріплене певне термінологічне значення. Наприклад: *conclusive notice* – кінцеве попередження; *arrival on departure* – свідчення під присягою. Переважна більшість термінів становлять препозитивні атрибутивні словосполучення, тобто такі словосполучення, де є означення і означуваний компонент і означення займає в словосполученні початкову позицію.

Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміну.

Важливо також встановити, в яких семантичних відносинах перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміна-словосполучення. Характер цих відносин й визначає порядок та сам зміст перекладу складного терміну. Синтетичний етап перекладу передбачає вибудування компонентів в залежності від зазначених семантичних відносин і отримання остаточного варіанту перекладу складного терміну.

Описовий переклад – передача слова за допомогою поширеного пояснення значення англійського слова. Цей прийом вживається як у випадку відсутності відповідного за значення слова в рідній мові, так і при поясненні слова у словнику.

Приклад:

Accrual right – право на витягнення доходу; *account* – несплачена боргова

вимога; official accusation – офіційне звинувачення (у скоєнні злочину); acknowledgment of will – неофіційне признание заповідачем перед свідком, що може це підтвердити, що підпис під заповітом належить заповідачеві; on account of whom it may concern – за рахунок тих, кого це може стосуватись (страхова формула);

Калькування – переклад англійського слова чи словосполучення за його частинами з наступним складанням цих частин. Такий переклад відтворює англійське слово дослівно.

Приклад:

Multiple accredit – множинне акредитування; accomplice of attempt – співучасник у замаху; according to law – у відповідності до закону;

Оскільки в юридичних звітах та договорах часто використовуються назви різноманітних закладів та юридичних та інших фірм, то при перекладі термінів у юридичному контексті часто використовується такий прийом перекладу як транскрибування.

Транскрибування – передача літерами рідної мови звучання англійського слова.

Приклад:

Special Systems Industry – Спеціал Систем Індастрі.

Багатозначність спостерігається в тих випадках, коли термін має різні значення, які передаються різними російськими еквівалентами, і в тих випадках, коли для передачі якого-небудь одного значення терміну англійською мовою в українській можуть використовуватися декілька різних термінів, причому вибір варіантної відповідності, як правило, обумовлений контекстом.

Дослідження в області термінології підтверджують той факт, що термін функціонує і розвивається в мові подібно до слова, що реалізується в зміні, звуженні, розширенні його значення; появі нових значень і тому подібне. Але ми вважаємо, що однозначність терміну в конкретній мовній ситуації залишається основною вимогою, що пред'являється до термінології.

ТЕМА 14. Переклад англійської медичної літератури

1. Сучасна англійська медична терміносистема та її специфіка.
2. Переклад медичної термінології.

Рекомендована література:

1. Василюк І. М. Основи теорії і практики перекладу: Навч. посібник / І.М. Василюк, І.М. Рудик. – Житомир : ПП Перегуда, 2006.
2. Гарбовский Н. К. Теория перевода: Учебник / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004.

Клінічна термінологія – один з наймасивніших пластів медичної термінології. 90% клінічних термінів складаються з грецьких або латинських терміноелементів і, як правило, зберігають свій первісний вигляд у багатьох

мовах світу. Тому при перекладі клінічних термінів одного знання мови першоджерела мало: необхідно орієнтуватися у греко-латинських терміноелементах, аби уникнути неточностей при підборі еквівалентів.

Клінічна термінологія – підсистема медичної термінології, яка охоплює назви хвороб і патологічних процесів, способи обстеження та лікування, назви операцій. З усього масиву медичної термінології клінічну термінологію виділяє одна особливість: кожна морфема, що входить до складу терміну має окреме лексичне значення. Тому у таких термінах прийнято ототожнювати морфему із терміноелементом.

Для точного та адекватного перекладу клінічного терміна необхідно знати його структуру, адже при перекладі такого роду термінів кожен терміноелемент грає ключову роль.

Під час перекладу складних термінів, до складу яких входять узгоджені та неузгоджені визначення, у першу чергу слід переклад головне слово, а ті слова, що його стосуються, розмістити по ступеню важливості і при перекладі звертати увагу, чого саме стосується означення: головного слова чи неузгодженого означення. Наприклад, процес перекладу терміна *cysta ductus choledochi congenita* – вроджена кіста жовчного протоку виглядатиме так: спочатку перекладається головне слово – *cysta*, потім – за ступенем важливості неузгоджене означення: протока – *ductus*. Його стосується узгоджене означення: жовчного – *choledochi*. На останньому місці стоїть визначення, узгоджене з головним словом терміна «вроджена», - *congenita*.

Незважаючи на вимоги термінології щодо однозначності термінів та терміноелементів, у клінічній термінології досить часто зустрічаються такі явища, як синонімія та антонімія.

Явище синонімії у клінічній термінології виникло з декількох причин:

1) використання як перекладної, так і транслітеровано форми терміна, наприклад, термін *transplantatio* вживається і як *трансплантація*, так і *пересадка*;

2) некваліфікованість фахівців медичної галузі, особливо тих, завдання котрих полягає у створенні текстів з уживанням клінічної термінології.

Часто трапляється так, що перекладач, працюючи з іншомовним текстом, що містить клінічні терміни, береться за переклад цих термінів, не знаючи, що у практиці вже закріпилась певна традиція вживання цього терміна. Саме тому редактору дуже важливо не лише розбиратися у грецьких та латинських терміноелементах, а й у традиціях подачі тих чи інших термінів. Це допоможе не лише уникнути синонімії у вживанні клінічних термінів, а й певною мірою позбавити перекладачів зайвої роботи.

Для клінічної термінології явище антонімії так само характерне, як і для загальної лексики. Причинами такого широкого розповсюдження антонімії полягають у самій природі наукових понять.

Серед антонімів у клінічній термінології важливе місце відводиться прикметникам. Тут регулярність засобів вираження протилежності реалізується у корелятивних парах, котрі містять як загальні, так і диференціальні ознаки. Префіксальні морфеми для вираження антонімічності у прикметниках бувають різного походження, проте основна маса префіксів латинського походження. Як правило, префікси латинського та грецького походження приєднуються до

основ аналогічного походження, проте можливі так звані «гібриди», наприклад, *suprapyloricus* – *subpyloricus* (надпілоричний – підпілоричний). Деякі антоніми-прикметники виявляють здатність утворювати синонімічні ряди, наприклад, - *suprascapularis* – *subscapularis* *u* *infrascapularis* (надлопатковий – підлопатковий).

«Фармацевт Практик» - науково-популярний журнал, який висвітлює питання фармацевтики та клінічної медицини. У виданні вироблена власна політика роботи з перекладними текстами, зокрема з такими, що містять клінічні терміни. Проблему синонімії редактори журналу вирішують так: якщо текст орієнтований на вузькогалузових фахівців, можна вжити більш складну версію терміна, якщо ж цільова аудиторія є невідготовленою до сприймання складних термінів, то в такому разі варто подати простіший варіант терміна, у якому наявні терміноелементи, що перегукуються із загальноживаною лексикою.

ТЕМА 15. Переклад англomовної юридичної літератури

1. Юридичний переклад. Види юридичного перекладу.
2. Юридичні терміни. Класифікація юридичних термінів.
3. Переклад юридичної термінології.
4. Правила оформлення перекладу юридичних документів.
5. Труднощі юридичного перекладу.

Рекомендована література:

1. Черноватий Л. М. Переклад англomовної юридичної літератури: Навч. посібник / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, Ю. П. Іванко. – Вінниця : Поділля-2000, 2002.
2. Шаблій О. А. Юридичний переклад як складова юридичної діяльності / О. А. Шаблій // Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи: тези доп. VIII Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Київ, 30 листопада 2012 р.) / ред. кол. : В. В. Коваленко, О. М. Джужа, М. В. Костицький та ін. – К. : Нац. акад. внутр. справ, 2012.

Для розвитку наукової думки наприкінці ХХ - початку ХХІ в. характерними є не тільки процеси диференціації, але й інтеграції наук, унаслідок чого на стику окремих галузей виникають нові науки, як, наприклад, математична логіка, хімічна фізика, економічна геологія, військова географія, технічна естетика й ін. Сказане повною мірою стосується і юридичної науки.

Так, наприклад, на стику юридичної і психологічної галузей виникла юридична психологія, юридична і філософська - філософія права, юридична і соціологічна - юридична соціологія, юридична і філологічна - юридична лінгвістика. Якщо юридична соціологія і філософія права одержали, як говориться, загальне визнання і навіть включені Вищою атестаційною комісією України в перелік наукових спеціальностей, по яких проводиться захист дисертацій на отримання вченого ступеня доктора і кандидата наук, то юридична соціологія і юридична лінгвістика - тільки на шляху визнання.

Відомо, що будь-яка нова наука виникає тоді, коли накопичується достатня кількість спеціальних наукових праць по даній проблематиці.

У вітчизняній і закордонній науці чимало зроблено в області рішення проблем, зв'язаних з лінгвістичним забезпеченням розвитку правознавчої науки й удосконаленням законодавчої і юридичної практики, свідченням чого є численні роботи, опубліковані як в Україні, так і за її межами. Перші роботи, що умовно можна об'єднати під рубриками "Правові проблеми мови" і "Мовні проблеми права", почали регулярно з'являтися на сторінках авторитетних юридичних видань тільки шість-сім років тому. Трохи пізніше в Україні з'являються і дисертаційні роботи з юридичної лінгвістики. Першою ластівкою була кандидатська дисертація З.А. Тростюк "Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України", захищена в спеціалізованій ученій раді при Київському національному університеті ім. Тараса Шевченка за фахом 12.00.08 - "карне право і кримінологія; кримінально-виконавче право" у червні 2000 р. [Тростюк, 2000].

У жовтні цього ж року в спеціалізованій ученій раді при Одеській національній юридичній академії захищається кандидатська дисертація С.П. Кравченко "Мова як фактор правотворчості і законотворчості" за фахом 12.00.01 - "теорія й історія держави і права; історія політичних і правових навчань" [Кравченко, 2000]. Потім у листопаді 2002 р. спеціалізована вчена рада при Національній академії внутрішніх справ України розглядає кандидатську дисертацію В.Я. Радецької "Мова науки криміналістики" (спеціальність 12.00.08 - "карний процес і криміналістика; судова експертиза") [Радецька, 2002]. На початку 2003 р. побачила світло перша в Україні монографія по юридичній лінгвістиці "Понятійний апарат Особливої частини Кримінального кодексу України" З.А. Тростюк [Тростюк, 2003]. У передмові до цієї роботи доктор юридичних наук професор В.А. Навроцький пише: «Проблеми, зв'язані з термінологією законодавства, відносяться до тих, актуальність яких безсумнівна. Адже від їхнього правильного рішення залежить не тільки дозвіл теоретичних дилем, але і рішення питань правозастосування - долі конкретних людей. Визначальною є роль дослідження термінологічних проблем для теорії і практики карного права. Саме в цій галузі ціна слова, іноді навіть букви або розділового знака надзвичайно висока» [Навроцький, 2003, с. 3-4].

Подібні процеси, як відзначалося вище, є типовими для розвитку науки наприкінці ХХ - початку ХХІ в. у цілому. Підтвердженням цього стали роботи українських учених, юристів і лінгвістів, З.А. Тростюк і Н.В. Артикуци, С.П. Кравченко й А.С. Токарської, В.Я. Радецької і О.Ф. Юрчук і ін. Таким чином, можна констатувати той факт, що потреба і підстави, що не менш важливо, у виділенні юридичної лінгвістики як самостійної спеціальності є. Отже, в недалекому майбутньому юридична лінгвістика займе своє гідне місце й у переліку спеціальностей, по яких проводиться захист докторських і кандидатських дисертацій, і серед навчальних дисциплін, що вивчаються у вищих юридичних навчальних закладах як в Україні, так і за її межами.

ТЕМА 16. Переклад англomовної військової та громадсько-політичної літератури

1. Переклад англomовної військової літератури.

2. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури.
3. Переклад газетно-інформативних матеріалів.

Рекомендована література:

1. Ребрій О. В. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Європейський Союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації: навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти / За ред. Л. М. Черноватого та В. І. Карабана. – Вінниця : Нова книга. 2009.
2. Черноватий Л.М. Переклад англомовної громадсько-політичної літератури. Система державного управління США : Навч. посібник / Л. М. Черноватий, В. І. Карабан, О .В. Ребрій, І. П. Ліпко, І. П. Ярошук. – Вінниця : Нова книга, 2006.

Англійські написи структури “ по+ Іменникова група”в українській мові передаються:

- а) реченням зі словом “заборонено”;
- б) наказовим реченням;
- в) реченням зі словом”немає”
- г) іншими реченнями

Конвертація одиниць вимірювання в англійському перекладі:

- градуси → і прописом , і символом;
- прості дробы → літерами;
- цифри номера телефона → не відокремлюються дефісом;
- код міста або села → береться у дужки;
- у номерах міжнародного телефонного зв’язку у США → коду країни передуює знак +, а код міста або села → береться у дужки

Врахування вимог політичної коректності:

- правильний вибір:
 - слів, висловів та граматичних конструкцій речень;
 - позначень інвалідів та хворих;
 - позначень осіб похилого віку;
 - позначень чоловіків або жінок;
 - представників расових, етнічних, релігійних меншин тощо.

Синтаксичні особливості газетного тексту:
– використання теперішнього часу активного і пасивного стану(особливо в англійській мові); – в повідомленнях англійських інформаційних агентств, урядових постанов, інтерв’ю тематичних матеріалах використовуються інфінітивні, дієприкметникові й герундіальні конструкції, відсутні в українській мові; – часто телевізійна/інтернетна інформація подається у клішованій формі

Рекомендується замість цих Л.О. вживати такі :	
man	human being, human, person, individual
mankind, man(y збірному значенні)	human beings, humans, humankind, humanity, people, human race, human species, society, men and women
man-made	synthetic, artificial
workingman	worker, wage earner
man in the street	average person, ordinary person

ТЕМА 17. Методологія перекладу

1. Метод, прийом, тактика та технологія перекладу.
2. Категорії перекладу.
3. Стратегія перекладу.
4. Класифікації перекладацьких стратегій
5. Вибір стратегії перекладу тексту

Рекомендована література:

1. Гарбовский Н. К. Теория перевода: Учебник / Н. К. Гарбовский. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 2004.
2. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод / Р. К. Миньяр-Белоручев. – М. : Воениздат, 1980.
3. Нелюбин Л. Л. Толковый переводческий словарь. – 3-е изд., перераб / Л. Л. Нелюбин. – М. : Флинта : Наука, 2003.

Перекладацькі універсалії – це поняття та категорії перекладу, що існують незалежно від умов перекладу, жанрового характеру тексту, мов, що вступають в контакт у процесі перекладу.

До перекладацьких універсалій належать вихідна мова, цільова мова, текст оригіналу, текст перекладу, одиниця перекладу, інваріант перекладу, адекватність перекладу тощо.

На думку дослідника військового перекладу В. В. Балабіна, загальний алгоритм операційної діяльності перекладача виглядає так: *стратегія перекладу* → *тактика перекладу* → *технологія перекладу* → *спосіб перекладу* → *метод перекладу* → *прийом перекладу* → *операція* (оптимальний відповідник).

Стратегія перекладу – порядок та суть дій перекладача у перекладі конкретного тексту.

Тактика перекладу – конкретизація стратегії перекладу на підставі врахування виду перекладу та умов діяльності перекладача. На відміну від стратегії, тактика не може бути ідентичною для різних видів перекладу – усного та письмового, військового та художнього. Якщо стратегію перекладу можна апріорі визначити як загальну мету, надзадачу, завдання-максимум перекладацької діяльності, то тактика завжди конкретна.

Технологія перекладу – вибір та застосування оптимальних способів, методів і прийомів перекладу, спрямованих на реалізацію стратегії і тактики перекладу.

Спосіб перекладу є однією з основних категорій науки про переклад і виділяє два способи перекладу як об'єктивно існуючі закономірності переходу від однієї мови до іншої: *знаковий спосіб* перекладу, за якого перекладацькі операції здійснюються на формально-знаковому рівні, і *смысловий спосіб* перекладу, що припускає попередню ідентифікацію денотата знаступними **Метод перекладу** – це не об'єктивно існуюча закономірність, а «цілеспрямована та запрограмована система прийомів, що враховує закономірно існуючі способи перекладу. Методи залежать від виду перекладу і корелюють з ним. Розглядати їх у відриві від виду перекладу неможливо».

Прийомом перекладу називають додаткові дії, чи конкретні операції, спрямовані на подолання труднощів при перекладі. Прийоми перекладу з'являються тоді, коли звичний ланцюжок дій переривається, коли перекладач стикається з труднощами і йому необхідно здійснити додаткові операції.

Процес перекладу – це процес пошуку схожих рис між мовами та культурами. Визначення цих рис можливе лише тому, що перекладач постійно стикається із відмінностями між ними. Але переклад не може і не повинен бути спрямованим на усунення цих розбіжностей, перекладений текст має бути місцем проявлення іншої культури, де читач помічає культурно чуже; переклад має зберігати відмінності, певну чужість оригіналу, нагадувати читачу про надбання та втрати процесу перекладу та про відстань між культурами.

Фаза перекладацького процесу – вибір оригіналу та стратегії перекладу, його редагування та прочитання – відчуває вплив різних культурних цінностей, що існують у цільовій культурі. Перекладач може підкоритися чи протистояти цим цінностям, і в залежності від цього він надає перевагу одній з можливих стратегій – *очуження* або *одомашнення* оригіналу.

Вибір стратегії перекладу залежить, крім суб'єктивних уподобань перекладача та ґатунку тексту оригіналу, від багатьох об'єктивних факторів, до яких належать:

- ☐ цільова аудиторія перекладу та стан цільової полісистеми;
- ☐ кількість існуючих перекладів певного твору в цільовій літературі;
- ☐ функція першотвору у цільовій літературній полісистемі.

Головна **функція перекладу одомашнення** – розбудова вже існуючої в цільовій культурі літературної традиції, тоді як **функція перекладу очуження** полягає у введенні до цільової літератури нових стилів, висловів, засобів та прийомів.

Переклад-очуження має на меті познайомити з особливостями чужої мови та чужих літературних традицій. пошуками іншомовного еквівалента.